

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

CO₂-managementplan Rijksdienst voor Ondernemend Nederland 2022

Versie 0.7

Datum 08-06-2022
Status Definitief

Inhoud

—1

1	Inleiding—5
1.1	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland—5
1.2	Practise what you preach—5
1.3	CO ₂ -prestatieladder (CO ₂ PL)—6
1.4	SDG's als gemeenschappelijke taal—7
1.5	Leeswijzer—8
2	Organisatie—9
2.1	Afbakening van de organisatie—9
2.2	Organisatorische grens Rijksdienst van Ondernemend Nederland—9
2.3	Verantwoordelijkheden CO ₂ -Prestatieladder—10
2.4	Statement organisatiegrootte—11
3	Inzicht: eigen uitstoot en ketenuitstoot—12
3.1	Emissiefactoren—12
3.2	Referentiejaar en rapportageperiode—12
3.3	Referentiejaar 2019—13
3.4	Eigen uitstoot 2020—14
3.5	Eigen uitstoot 2021—14
3.5.1	Verklaring reducties op basis footprint—16
3.6	Ketenuitstoot 2021—16
3.6.1	Keten 1: Afval—17
3.6.2	Keten 2: ICT - hardware en clouddiensten—18
3.6.3	Keten 3: hybride werken—19
3.6.4	Keten uitstoot—20
4	Energiebeoordeling—21
4.1	Organisatieonderdelen—21
4.2	Kwantificeringsmethodiek—22
4.2.1	CO ₂ -emissiefactoren—22
4.2.2	Factoren die het energieverbruik beïnvloeden—22
4.2.3	Energieverbruik en energiegebruikers—22
4.2.4	Elektriciteitsverbruik panden—23
4.2.5	Verwarming panden—24
4.2.6	Zakelijk verkeer: privé- auto's, OV kilometers en vliegreizen. —24
5	Reductie—27
5.1	Doelstelling: <i>Manifest Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV</i> —27
5.2	Reductiedoelstelling Elektriciteit & verwarmen—28
5.2.1	Belangrijkste Reductiemaatregelen RVO 2022—28
5.3	Vliegreizen—29
5.3.1	Reductiedoelstelling zakelijke mobiliteit / vliegreizen—29
5.3.2	Reductiepad en maatregelen—29
5.3.3	Streefwaarde CO ₂ -reductie voor vliegreizen—30

5.3.4	Reductiemaatregelen Vliegreizen—30
5.3.5	Zakelijke mobiliteit / woon-werkverkeer—31
5.4	3 ketens: Afval, ICT & Clouddiensten en Hybride werken—32
5.4.1	Reductiedoelstelling Afval—32
5.4.2	Reductiepad en maatregelen—33
5.4.3	Reductiedoelstelling ICT—33
5.4.4	Reductiepad en maatregelen—33
5.4.5	Reductiedoelstellingen Duurzaam Hybride werken:—34
5.4.6	Reductiepad en maatregelen—35
5.5	Maatregelenlijst 2022 intern—35
6	Stuurcyclus CO2 managementsysteem(Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden)—37
7	Transparantie: communicatie—39
7.1	Communicatieplan—39
7.2	Openbaar—44
8	Participatie—45
8.1	Community Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV—45
8.2	Ontwikkelingsproject: verduurzaming Centre Court—46
8.3	Keteninitiatieven—46
8.3.1	Green Business Club Den Haag Beatrixkwartier (GBCB)—46
8.3.2	Green Business Club Utrecht (GBCU)—46
8.3.3	RBB benchmark—47
8.3.4	Community of Practice CO₂-Prestatieladder Rijksbreed—47
8.3.5	Landelijk Facilitair Management Overleg van CDV's—47
8.3.6	Coalitie Anders Reizen—48
8.3.7	Coalitie Anders Reizen - Rijk—48
9	Interne organisatie—49
9.1	Team Duurzame Bedrijfsvoering RVO—49
9.2	SDG kernteam—49
9.2.1	SDG Community/ Duurzaam RVO community—49
9.3	JongRVO—49
9.4	Behaviourial Insights Team (BIT)—49
9.5	Kenniskring MVI-opdrachtgeverschap—50
	Bijlage A: Verantwoordelijkheden en sturingslijnen—51
	Bijlage B: Planning—53
	Bijlage C: Communicatieplan Totaal—55
	Bijlage D: kruistabel ISO 14064-1—57
	Bijlage E: CO ₂ -Checklist Vliegreizen—58
	Colofon—59

1 Inleiding

1.1 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De Rijksoverheid zet zich in voor een uitstekend ondernemersklimaat. Ministeries stippelen daar beleid voor uit. De taak om dit beleid uit te voeren ligt bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Ondernemend Nederland kan bij ons terecht met vragen op het gebied van duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Onze specialisten maken zich dag in dag uit sterk om ondernemende Nederlanders en beleidsmedewerkers vooruit te helpen. Wij bieden voorlichting en advies, financiering, de juiste contacten of gewoon een goed gesprek. We stellen regelingen op, voeren ze uit en zorgen dat wetten en regels worden nageleefd.

RVO is een zelfstandig onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

1.2 Practise what you preach

In 2019 is het nationale Klimaatakkoord afgesloten waarin maatregelen zijn afgesproken waarmee Nederland in 2030 49% emissiereductie bereikt, ten opzichte van 1990. Dit is een grote opgave voor de samenleving. De Rijksoverheid wil verantwoordelijkheid nemen door als organisatie zelf het goede voorbeeld **te geven. Daarom is in het Klimaatakkoord het hoofdstuk 'voorbeeldrol Rijk' opgenomen met de doelstelling "klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030"**.

In 2019 hebben de ministeries EZK en LNV en de daarbij horende diensten, onder wie RVO, het manifest verduurzaming bedrijfsvoering opgesteld. Het manifest staat voor de bijdrage van de verschillende dienstonderdelen aan de opdracht van een klimaatneutrale bedrijfsvoering.

In het manifest staan de volgende zeven speerpunten:

1. 100% zero-emissie van het wagenpark in 2028
2. maximaal 35% restafval eind 2020
3. klimaatvriendelijke catering
4. het verbeteren van maatschappelijk verantwoord inkopen
5. duurzame ICT
6. **vermindering van de CO₂-uitstoot van de zakelijke mobiliteit met 50% in 2030**
7. **verbetering datavoorziening, waaronder CO₂-footprint en CO₂-managementsysteem**

Met deze speerpunten geeft RVO invulling aan het statement "Practise what you preach" en streeft als koploper/voorloper hier invulling aan te geven op het gebied van verduurzaming. RVO wil hiermee het belang van maatregelen omtrent het afbouwen van emissies waar RVO een sterke invloed op heeft in de bedrijfsvoering en de keten onderstrepen.

1.3

CO₂-prestatieladder (CO₂PL)

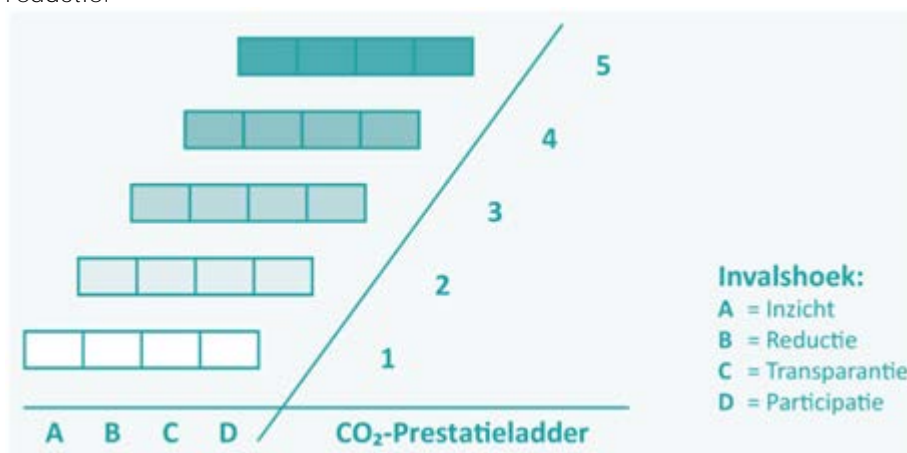
De CO₂PL is een instrument dat organisaties helpt bij het verminderen van hun CO₂-uitstoot. In 2009 heeft ProRail het instrument ontwikkeld. Inmiddels is het beheer van de norm overgenomen door de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden & Ondernemen (SKAO).

Uitgangspunten van de norm zijn een maximale gerichtheid op eigen initiatief, praktische resultaten en innovatie, voor een zo beperkt mogelijke administratieve belasting. In deze paragraaf worden de belangrijkste begrippen t.b.v. implementatie van de ladder toegelicht.

Vier invalshoeken

De CO₂PL-norm kent voor trede 3 en 4 vereisten ten aanzien van de volgende vier invalshoeken:

- A. **INZICHT**. Verkrijgen van inzicht in eigen energiegebruik en CO₂-uitstoot en inzicht in uitstoot in de keten;
- B. **REDUCTIE**. Formuleren van doelstellingen en een reductieplan met concrete maatregelen die bijdragen aan het realiseren van de doelstelling voor zowel eigen uitstoot als uitstoot in de keten;
- C. **TRANSPARANTIE**. Inventariseren van stakeholders en verzorgen van interne en externe communicatie, waaronder een dialoog met externe belanghebbenden;
- D. **PARTICIPATIE**. Nemen van initiatieven in sector of keten gericht op CO₂-reductie.

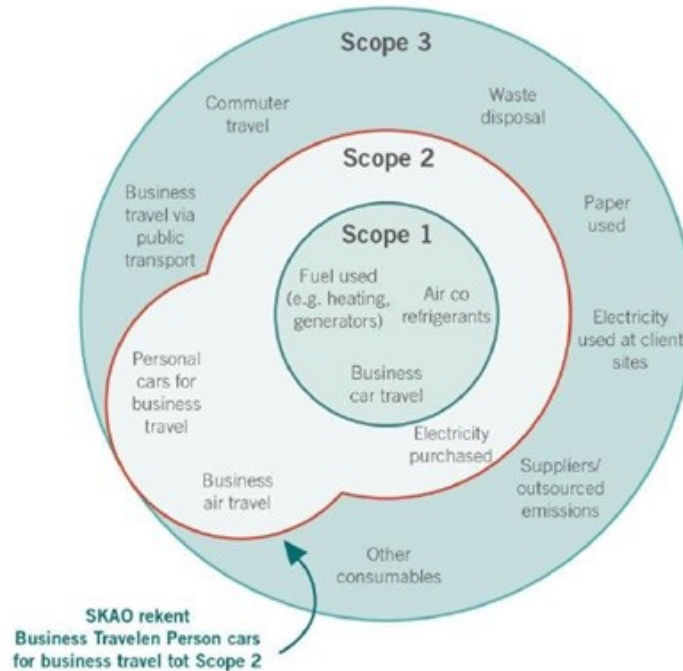

Figuur 1 Vier invalshoeken en niveaus

Drie scopes

De CO₂-Prestatieladder kent een indeling van de uitstoot van een organisatie in verschillende scopes. Deze indeling in scope 1, 2 en 3 biedt de mogelijkheid om gestructureerd de eigen CO₂-uitstoot af te pellen en er sturing op aan te brengen.

Scope 1 en 2 zijn de CO₂-emissies die voortkomen uit activiteiten van de organisatie zelf. Scope 1 omvat de directe emissiestromen, zoals aardgas die op locatie wordt verbrand (in een verwarmingsinstallatie of wagen). Scope 2 zijn de indirecte emissiestromen, zoals het elektriciteitsgebruik van de eigen processen (elektriciteit heeft geen directe CO₂-uitstoot op locatie, dit is al gebeurd bij het opwekken van de elektriciteit in de centrale door bv. het verbranden van kolen). In scope 3 valt de uitstoot van CO₂ in de keten.

Figuur 2 Scope 1, 2 & 3

1.4 SDG's als gemeenschappelijke taal

RVO draagt bij aan een economisch sterker Nederland en een duurzame samenleving. Dat doen we in opdracht van ministeries en steeds vaker ook van andere overheden: onze opdrachtgevers. Dat doen we onder andere voor ondernemers en particulieren: onze klanten. En dat doen we samen met publieke en private organisaties: onze partners. RVO is in de positie en heeft de kennis om de juiste partijen bij elkaar te brengen, met hen impact te realiseren en zo duurzame groei mogelijk te maken.

RVO is daarmee dé verbindende schakel voor duurzame groei. We verbinden door de werelden van klant en opdrachtgever bij elkaar te brengen, door verschillende beleidsvelden te combineren en door kennis en oplossingen samen te brengen. We helpen zo ondernemers om verder te komen en dragen bij aan maatschappelijke vraagstukken. Op die manier hebben we maatschappelijke impact en is RVO van meerwaarde voor de samenleving.

Bij deze transitie gaan we gebruik maken van een gemeenschappelijke taal om meer samenhang te creëren in hoe we werken: de duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (de *Sustainable Development Goals*, ofwel SDG's). Door te kijken vanuit het perspectief van de SDG's kunnen we voor opdrachtgevers tot integrale oplossingen komen en klanten verder helpen met een samenhangende dienstverlening.

Ook voor onze bedrijfsvoering, willen we verbinding maken met de SDG's en elkaar daarbij uitdagen 'practice what you preach'.

Figuur 3 SDG's

1.5

Leeswijzer

In Bijlage C van dit managementplan is te vinden in welke paragraaf er voldaan is aan de uitstoot-inventaris conform ISO 14064-1.

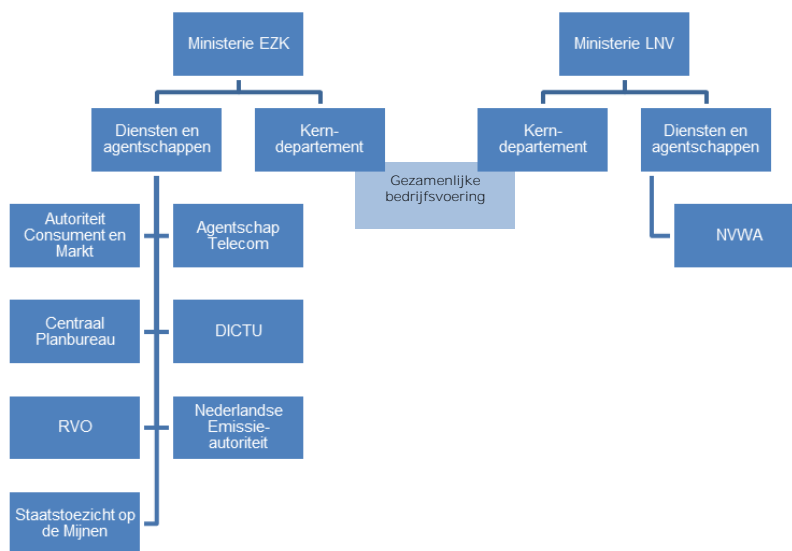
In hoofdstuk 2 worden ten eerste de organisatorische grenzen, organisatiegrootte en belangrijkste uitvoerders genoemd die vallen binnen dit plan. In hoofdstuk 3 besteden we aandacht aan het inzicht: niet alleen het referentiejaar 2019, maar ook de eerste resultaten en footprint 2020 en 2021 zijn in die hoofdstuk te vinden inclusief duiding van de gerealiseerde reducties. In hoofdstuk 4 vindt u de energiebeoordeling waarin dieper wordt ingegaan op het energieverbruik (elektriciteit en verwarming) van de verschillende panden. In hoofdstuk 5 vindt u de reductiemaatregelen en in hoofdstuk 6 de bijbehorende taken en verantwoordelijkheden in de PDCA-cyclus. Hoofdstuk 7 gaat in op het communicatieplan en in hoofdstuk 8 en 9 vindt u respectievelijk de externe en interne samenwerkingen die we vanuit het CO₂-managementplan onderhouden ter realisatie van de reductiedoelstellingen.

2 Organisatie

2.1 Afbakening van de organisatie

De CO₂-Prestatieladder richt zich op de CO₂-uitstoot van het energiegebruik van de organisatie. EZK/LNV en onderliggende diensten vallen binnen de scope van de prestatieladder. RVO is een zelfstandige uitvoeringsdienst van EZK – zie onderstaand overzicht van het Ministerie – met eigen zeggenschap over de bedrijfsvoering.

Figuur 4 Organogram Ministerie EZK/LNV

2.2 Organisatorische grens Rijksdienst van Ondernemend Nederland

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is een organisatie die ruim 4.500 medewerkers telt, verdeeld over 7 vestigingen heeft besloten zich zelfstandig te laten certificeren op niveau 4 van de CO₂-Prestatieladder. Om te kunnen bepalen wat allemaal binnen de grenzen van de uitvoeringsdienst valt is er ten eerste een organisatorische grens vastgesteld. Deze terminologie wordt door het Handboek van de Stichting Klimaatvriendelijk Aanbesteden & Ondernemen (SKAO) gebruikt en bepaalt wat de afbakening is van een organisatie.

De grens is opgesteld volgens de eisen van het Greenhouse Gas Protocol, zoals beschreven in hoofdstuk 4 van het Handboek CO₂-Prestatieladder versie 3.1. Voor de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is het niet mogelijk om de bepaling aan de hand van een Kamer van Koophandel uittreksel te bepalen.

Om deze reden is besloten om de mate van zeggenschap over directies als uitgangspunt te nemen. Op deze wijze is er bepaald of Rijksdienst RVO invloed kan uitoefenen op de betreffende directies en eventueel mee moeten worden genomen in de organisatiegrenzen. Tevens vindt u in dit document een overzicht van de directies en de bijbehorende structuur. Separaat is een boundary beschrijving opgesteld in de vorm van een Nota.

De organisatie Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) bestaat uit de volgende directies:

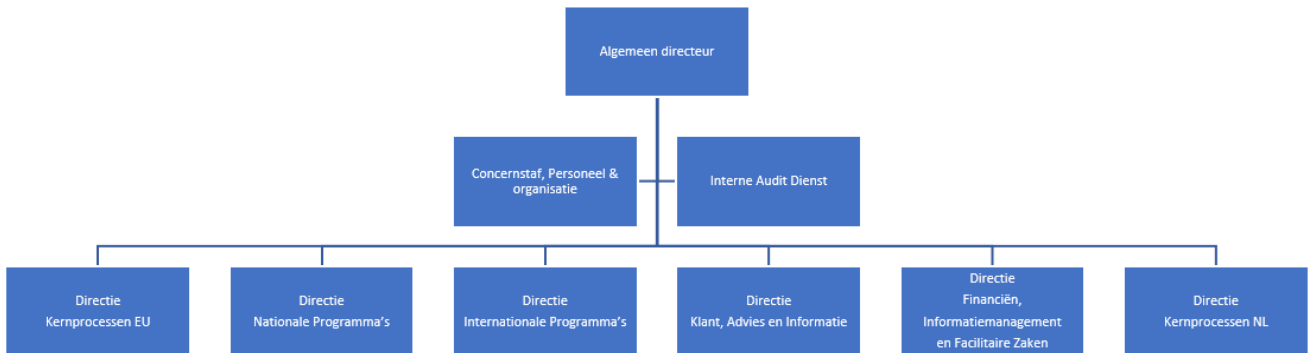
- Algemene directie
(inclusief Interne Audit Dienst en Concernstaf, Personeel & Organisatie)
- Directie Kernprocessen EU
- Directie Kernprocessen NL en Juridische Zaken
- Directie Nationale Programma's** *(inclusief Netherlands Space Office)*
- Directie Internationale Programma's**
- Directie Financiële Zaken, Informatiemanagement en Facilitaire Zaken
- Directie Klant, Advies en Informatie

Al deze onderdelen van RVO vallen binnen de organisatorische grens van RVO.

2.3

Verantwoordelijkheden CO₂-Prestatieladder

De algemene directie RVO is eindverantwoordelijk voor het behalen van de RVO-duurzaamheidsdoelen, waaronder die voor CO₂-reductie. Besluiten over maatregelen worden genomen binnen de reguliere sturingslijnen, zoals de SDG stuurgroep.

Figuur 5 Organogram RVO

Verantwoordelijk voor de uitvoering van de werkzaamheden in het kader van de CO₂-Prestatieladder is:

- Directieniveau: Johan Maas, directeur FIFZ
Peter van der Woude, plv directeur FIFZ
- Afdelingsniveau: Mardi Brouwer
- Teamniveau: Feikje Krikke, duurzaamheidscoördinator
Ben Kubbinga, coördinator SDG's bedrijfsvoering

SDG stuurgroep

Geeft sturing waar nodig in de ideeënvorming reductiemaatregelen en reductiedoelstellingen en de concrete uitwerking daarvan binnen de CO₂-Prestatieladder.

- Abdeluheb Choho
- Johan Maas
- Tjerk Opmeer
- Peter van der Woude
- algemeen directeur
- directeur FIFZ
- directeur Internationale Programma's**
- plv. directeur FIFZ, voorzitter

Team Duurzaam RVO /Projectteam CO₂-prestatieladder

Feikje Krikke	Coördinatie team, Hybride werken, CO2PL
Ben Kubbinga	Coördinatie team, Vliegereizen, CO2PL
Chris Steensma	CO2PL(Kern), Verantwoordelijk strategie scope 1, 2 en 3
Hylke Hoogland	CO2PL(Kern), Datamonitoring, Energiebeoordeling
Justin Spruijt	CO2PL(Kern), Communicatie, CO2PL
Mark Hofstede	MVI, CO2PL
Diana Kloor	Duurzaam inkopen, CO2PL
Huygen van Steen	Biodiversiteit, CO2PL
Roelant Knauff	Netwerken, Ambassadeurs, CO2PL

2.4

Statement organisatiegrootte

De totale CO₂-uitstoot van RVO bedroeg in 2019 bijna 7 kton CO₂ in scope 1 en 2. RVO valt daarmee conform de CO₂-Prestatieladder in de categorie "Grote organisatie", aangezien bedrijven met een uitstoot ≥ 2500 ton worden aangemerkt als grote organisaties. Door COVID is de uitstoot sterk beïnvloed daarom voor nu de organisatiegrootte op groot gehouden.

3 Inzicht: eigen uitstoot en ketenuitstoot

In deze fase worden alle energiedata (gas, brandstof en elektriciteit) verzameld van de organisatie conform ISO 14064-1, de internationale norm voor registratie van en rapportage over broeikasgassen. De emissie-inventaris is een belangrijk onderdeel vanuit de Prestatieladder op de categorie INZICHT.

Voor niveau 3 zijn de scope 1 en 2 CO₂-emissies van toepassing:

Scope 1 : alle emissies door gas (voor bijvoorbeeld gasboilers of warmtekrachtinstallaties) en brandstof (voor het eigen wagenpark en materieel).

Scope 2 : alle emissies die ontstaan door de opwekking van elektriciteit of warmte die de organisatie gebruikt, emissies door zakelijke vlieg- en OV-kilometers en **emissies door zakelijk gereden kilometers met privéauto's**¹.

Voor niveau 4 komen vervolgens ook emissies uit scope 3 aan bod. Dit zijn (direct of indirecte) emissies die ontstaan als gevolg van de activiteiten van de organisatie, maar die voortkomen uit bronnen die geen eigendom van de organisatie zijn noch beheerd worden door de organisatie. Voorbeelden zijn emissies die voortkomen uit de productie van ingekochte materialen (upstream) en het gebruik van het door de organisatie aangeboden/verkochte diensten of levering (downstream).

3.1 Emissiefactoren

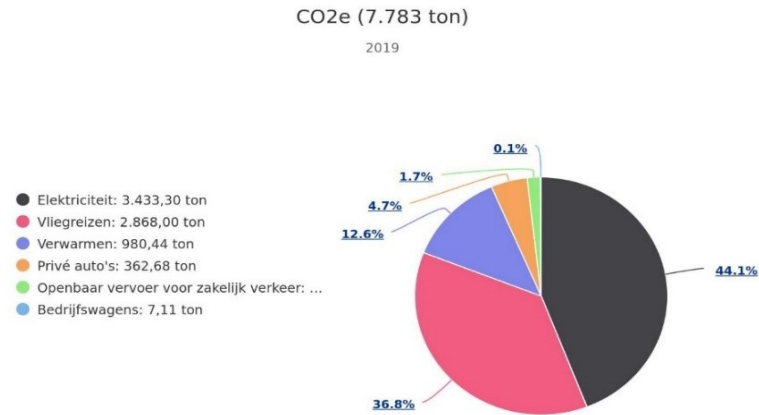
Voor de inventarisatie van de CO₂-uitstoot van RVO zijn de emissiefactoren van de website www.CO2emissiefactoren.nl gehanteerd, conform Handboek CO₂-Prestatieladder 3.1. Alle gebruikte emissiefactoren zijn inzichtelijk in de berekening van de emissie-inventaris. RVO zal voor de emissiefactoren altijd meegaan met **wijzigingen in de emissiefactoren van de CO₂-Prestatieladder.**

3.2 Referentiejaar en rapportageperiode

Het referentiejaar is 2019 en de rapportageperiode van dit CO₂-managementplan 2021.

¹ Emissies door zakelijke vlieg- en OV-kilometers en emissies door zakelijk gereden kilometers met **privéauto's behoren volgens het GHG-Protocol eigenlijk tot scope 3.** Vanwege de omvang en invloed van organisaties erop, neemt de CO₂-Prestatieladder ze mee in scope 2.

3.3 Referentiejaar 2019

Figuur 6 Uitstoot RVO 2019

In 2018 heeft RVO voor de eerste keer een footprint in kaart gebracht, waarna we in 2019 de footprint in gezamenlijkheid met de EZK/LNV community hebben bepaald.

Vanwege de samenwerking binnen de EZK/LNV community, waarbij alle organisatieonderdelen behoorde binnen de organisatorische grenzen van EZK/LNV gezamenlijk 2019 als referentiejaar hebben aangeduid, zal RVO dat voor de eigen certificering idem aanhouden als referentie, om zodoende ook mogelijke verwarring m.b.t. reductiepercentages te voorkomen.

De belangrijkste factoren die in 2019 zijn vastgesteld voor RVO:

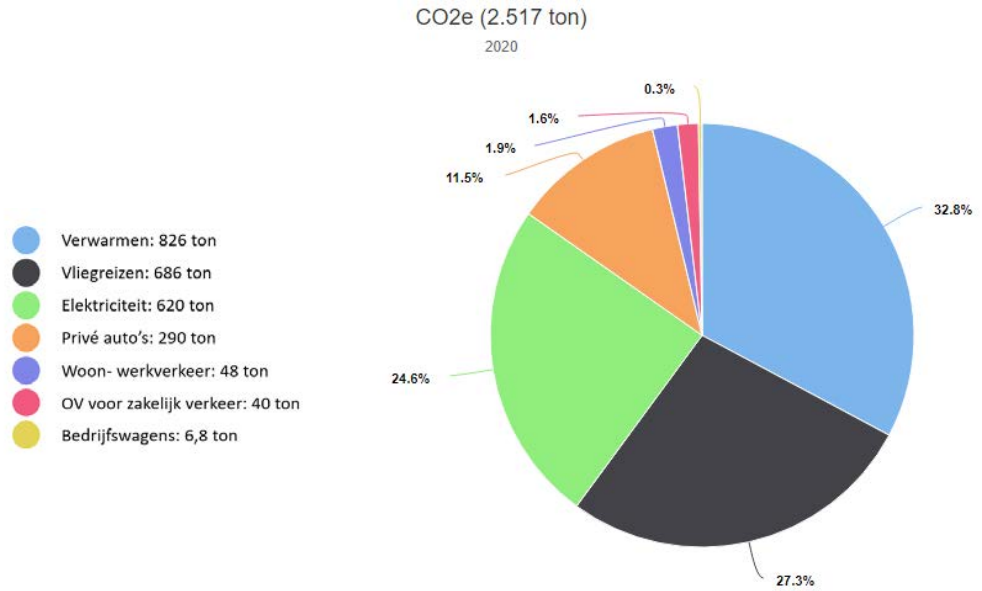
1. Elektriciteit
2. Vliegreizen
3. Verwarmen

Inmiddels zijn er in deze periode (2019) een aantal maatregelen geïmplementeerd die invloed zullen hebben op het elektriciteitsverbruik. Zoals;

- Installatie van PV-panelen in Utrecht en Den Haag
- WKO-installatie Den Haag; heeft invloed om verwarmen, maar ook op mogelijk elektriciteitsverbruik omdat de installatie zelf ook energie verbruikt (mogelijk nivelleert dit in zomer en winterperiode).

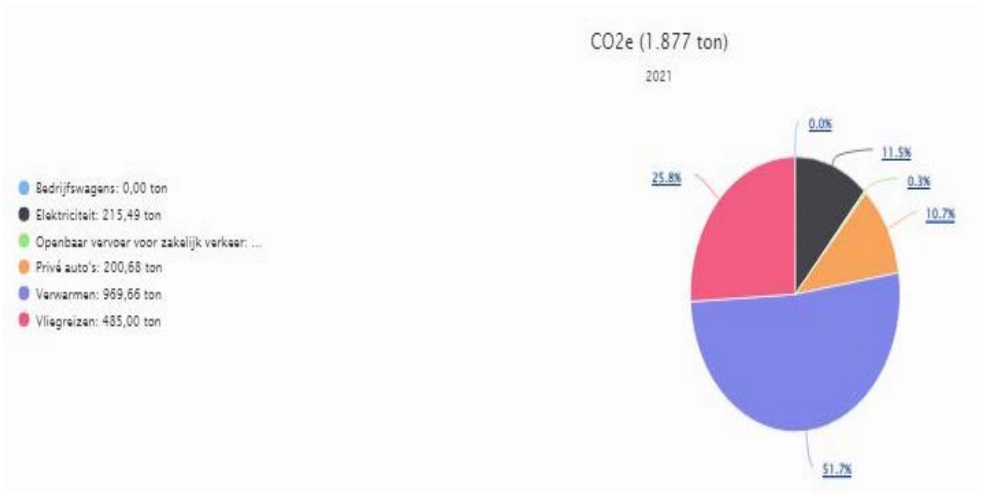
De cijfers van het referentiejaar zijn in deze rapportage niet aangepast.

3.4 Eigen uitstoot 2020

Figuur 7 Uitstoot RVO 2020

3.5 Eigen uitstoot 2021

Figuur 8 Uitstoot RVO 2021

Doelstelling	KPI	2016	2019	2020	2021
Klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030	CO2-uitstoot in ton CO2		7.789	2.517	1.877
*Gemiddeld 10% CO2-reductie per jaar	reductie in % t.o.v. 2019			-68%	-76%
In 2030 100% elektriciteitsverbruik hernieuwbaar	(kWh) elektriciteitsverbruik		7.647.217	7.290.000	5.915.841
	% hernieuwbaar		33%	87%	93%
In 2030 -30% gasverbruik van kantoren en opslag	(m3) aardgasverbruik		340.502	285.041	298.814
	reductie in % t.o.v. 2019			16%	12%
Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen(kWh)	(kWh) energieverbruik kantoren			438.217	1.731.376
	reductie in % t.o.v. 2019			5%	23%
In 2028 100% zero emissie wagenpark**	% zero emissie wagens in wagenpark		0%	0%	0%
In 2030 -50% CO2-uitstoot van zakelijke mobiliteit((prive auto's en OV voor zakelijk verkeer)***	CO2-uitstoot zakelijke reizen in ton CO2	ntb.	494	330	257
	afname in % t.o.v. 2016 (afwijkend basisjaar)		%	%	%
* Structureel -25% CO2-reductie vliegverkeer tov. 2019.	CO2-uitstoot vliegen		2.868	686	485
	afname in % t.o.v. 2019			-76%	-83%

Bron; Smarttrackers (registratie tool)

*)Eigen extra doelstellingen van EZK en LNV, bovenop de Rijksbrede doelen (structureel 25% minder CO2 uit te stoten door zakelijk vliegen t.o.v. 2019).

**) RVO had bedrijfsauto's(twee) tot 2020 en per 2021 geen eigen wagenpark meer

***) Cijfers 2016 nog niet beschikbaar in Smarttrackers op RVO niveau

Tabel 1 Doelstelling, KPI en resultaat

Er is de afgelopen periode een inventarisatie gedaan naar aanvullende genomen en geplande maatregelen door EZK en RVO. De belangrijkste zijn:

- Ambitie <25% vliegen en afwegingskader (dienst)reizen
- Mogelijkheden bekijken vergroenen grijze stroom panden RVO, NVWA, AT, SODM, datacenter DICTU
- Campagne de knop om: standaard temperatuur in alle rijks panden 2 graden lager
- Energieanalyse-rapporten 7 panden bekijken en bezien of versnelling mogelijk is in energiebesparing
- Onderzoeken of energieanalyse ook op overige (huur of specialty)panden mogelijk is.
- In kaart brengen huidige zonnepanelen op daken EZK/LNV/RVO panden en aanvullende potentie voor zonnepanelen onderzoeken.

3.5.1 Verklaring reducties op basis footprint

	2019	2020	2021	+/-	Verklaring
Verwarmen	980	826	970	-1%	o.a. WKO Den Haag, meer m2 gehuurd, Covid speelt mee door extra ventileren en minder medewerkers in panden
Vliegreizen	2868	686	485	-83%	Door de coronacrisis hebben we veel minder gevlogen en virtuele alternatieven toegepast. Covid-19 restricties.
Elektriciteit	3433	620	215	-94%	Inkoop Garanties van Oorsprong (GVO's) over 2020 en 2021
Privé auto's	363	290	201	-45%	Dit betreft gebruik voor o.a. handhavingstaken RVO (denk aan monitoring MJA/MEE). Verschil door Covid-19 restricties te verklaren.
Woon-werkverkeer	Niet gespecificeerd	48	--	--	Verdiepende navraag staat in de planning heeft alleen nog niet plaatsgevonden
OV en zakelijk	140	40	6	-96%	Covid-19 restricties
Bedrijfswagens	7	6,8	0	-100%	RVO heeft geen eigen dienstauto's meer in 2021.
	7.789	2.517	1.877		

Tabel 2: Verklaring reducties op basis footprint

3.6

Ketenuitstoot 2021

Scope 3 emissies worden veroorzaakt buiten de eigen organisatie in de keten. Vanaf niveau 4 eist de CO₂-Prestatieladder dat een organisatie haar CO₂-managementsysteem ook op deze uitstoot richt. In tegenstelling tot Scope 1 & 2 uitstoot is Scope 3 uitstoot in beginsel oneindig. De invloed die een organisatie heeft op deze uitstoot is ook niet helemaal hetzelfde zoals bij Scope 1 & 2. Dit betekent dat het niet mogelijk is om alle Scope 3 uitstoot uitputtend vast te stellen.

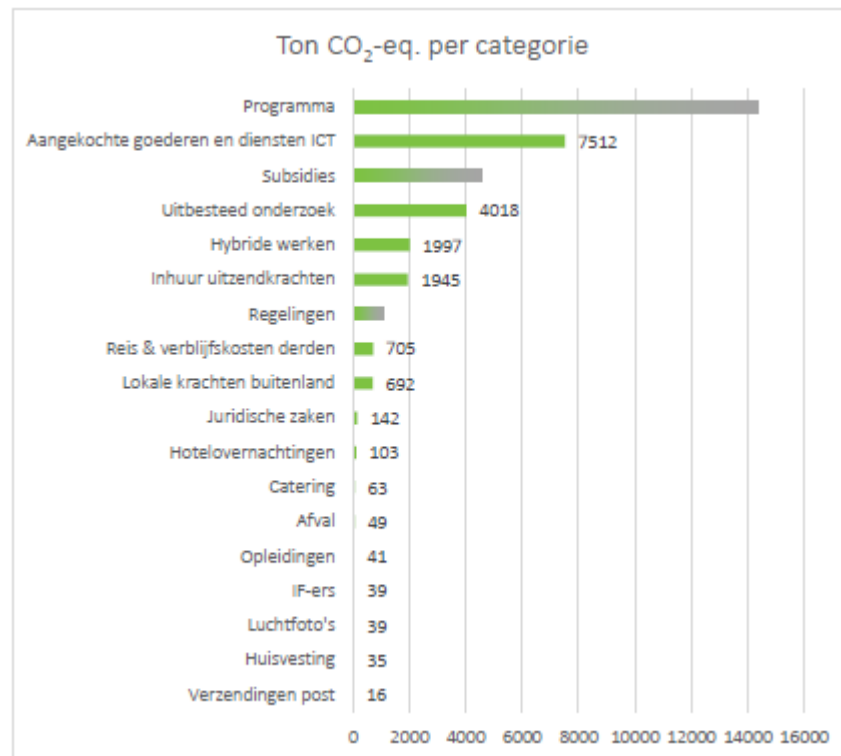
De CO₂-Prestatieladder vraagt om het doelgericht in kaart brengen van de onderdelen van deze uitstoot die relevant zijn vanwege de omvang of de invloed van de organisatie. Het doel van het in kaart brengen van de Scope 3 emissies is het identificeren van CO₂-reductiekansen en het bepalen van reductiedoelstellingen.

In 2021 is er ook een start gemaakt met het inzichtelijk krijgen van de belangrijkste emissies. Bij certificering op niveau 4 dienen namelijk de belangrijkste emissies (**"meest materieel"**) in scope 3 kwalitatief geïnventariseerd te worden.

Het gaat om emissies gerelateerd aan ketens waarin de organisatie zich bevindt. In de tabel op de volgende pagina is de kwalitatieve inventarisatie van scope 3 emissies samengevat voor RVO, conform eis 4.A.1. Opgenomen zijn de scope 3 categorieën volgens de GHG Scope 3 Standard.

De ketenanalyses dienen gericht te zijn op de top 6 uit de bovengenoemde rangorde, waarbij één ketenanalyse uit de top 2 dient te komen en één ketenanalyse uit de top 6. De directie van RVO heeft ervoor gekozen om 3 ketenanalyses uit te voeren gebaseerd op veel voorkomende werkprocessen / projecten.

Tabel 3: Ton CO₂-eq per categorie, bron rapportage Meest Materiele Emissies RVO (MME)

De directie van RVO heeft naar aanleiding van deze analyse, in mei 2021 de keuze gemaakt voor de volgende ketens:

3.6.1

Keten 1: Afval

RVO kan binnen de eigen organisatie een grote invloed uitoefenen op de hoeveelheid afval die vrijkomt als gevolg van werkzaamheden door met beleid op inkoop en het scheiden en inzamelen van afval te sturen. Dit maakt afval een geschikt onderwerp voor een ketenanalyse, gezien de activiteiten die onder afval vallen deel uitmaken van ruim 35% van de footprint van RVO. Met deze ketenanalyse wordt onderzocht in hoeverre de CO₂-uitstoot binnen de keten van afval verminderd kan worden, waarmee een grote impact op CO₂-reductie gemaakt zou kunnen worden.

Afvalstroom	Transport	Recycling	Verbranding Groene stroom	Verbranding Grijs stroom	Stort	Totale CO ₂ -uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel (%) totale CO ₂ -uitstoot
Koffiebekers	0,1	0	0	0,4	0	0,5	1%
Folie/ kunststoffen	<0,1	0,8	0	15,1	0	15,9	41%
Swijl	0,23	4,0	<0,1	<0,1	0	4,3	11%
Glas	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1	0	<0,1	<1%
Papier/ karton	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1	0,2	0,3	1%
Afval/ restafval	0,2	<0,1	6,3	6,5	4,7	17,7	46%
Totaal (ton CO₂-eq)	0,6	4,9	6,4	22,0	4,9	38,7	100%
Aandeel totale CO₂-uitstoot (%)	1%	13%	16%	57%	13%	100%	N.v.t.

Tabel 4: CO₂-uitstoot (ton CO₂-eq) voor de ketenstappen transport en verwerking (uiteengezet in de verschillende verwerkingsmethoden) per afvalstroom, inclusief het aandeel van de totale CO₂-uitstoot van de ketenstappen per afvalstroom en het absolute totaal voor alle ketenstappen en ketenstappen afzonderlijk (bron; Ketenganalyse Afval)

3.6.2

Keten 2: ICT – hardware en clouddiensten

Tevens is RVO een organisatie waarvan een groot aantal van haar werkzaamheden afhankelijk is van de digitale werkomgeving. De organisatie levert met name diensten voor ondernemers in Nederland. Veel van deze diensten worden ondersteund door onlineapplicaties. In de jaarlijkse begroting is een relatief groot aandeel gereserveerd voor ICT, waarbij de impact die RVO heeft met haar digitale activiteiten significant lijkt te zijn.

In deze ketenganalyse onderzoeken we de impact van de hardware en clouddiensten die RVO gebruikt.

Ketenstap	Totale CO ₂ -uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel (%) in totale CO ₂ -uitstoot
Winning en productie hardware	877,0	29,1%
Gebruik hardware	519,4	17,9%
Verbruik datacentra	1.613,6	53,9%
Totaal	2.992,2	100%

Tabel 5: Totale CO₂-uitstoot (ton CO₂-eq) en bijbehorend aandeel (%) van de ketenstappen (bron; ketenganalyse ICT)

3.6.3

Keten 3: hybride werken

Ten slotte is RVO is gestart met het **verkennen van hoe "hybride werken" het beste** en zo duurzaam mogelijk binnen de organisatie ingericht kan worden. Op basis van onderzoek, blijkt een grote bereidheid van de medewerkers te zijn om gemiddeld 1 á 2 dagen thuis te werken².

RVO verkent aan de hand van deze ketenanalyse de CO₂-reductiepotentie (Scope 1, 2 en 3) van hybride werken: op kantoor en/ of thuis. Ook wordt er nagedacht over mogelijkheden voor hybride werken "elders", werken of overleggen op andere locaties dan op een RVO kantoor of bij medewerkers thuis valt voorlopig buiten de scope van deze analyse. Het effect op CO₂-emissies als gevolg van vermeden files of mogelijke woonverplaatsingen van medewerkers valt tevens buiten de scope.

Ketenstappen	Uitstoot (ton CO ₂ -eq)	Aandeel
Heenreis woon-werkverkeer	152	2%
Energieverbruik op kantoor	3.481	49%
Energieverbruik thuis	-	0%
Zakelijke reizen	3.356	47%
Terugreis werk-woonverkeer	152	2%
Totale uitstoot	7.141	100%

Tabel 6: Overzicht van de CO₂-uitstoot per ketenstap in het scenario van de Nulmeting (bron: Ketenanalyse Duurzaam Hybride werken)

² 20210310_We_werken_Thuis_Rijksoverheid

3.6.4 Keten uitstoot

Ten slotte monitoren wij vanuit RVO de vastgestelde doelstellingen vanuit de ketenanalyses Afval, ICT en Hybride werken(zie voor verdere verdieping ook de uitgewerkte ketenanalyse rapportages).

Doelstelling(ketens)	KPI*	2019	2020	2021
Afval	• 60% CO2-reductie in 2025 ten opzichte van 2019	98.395	70.602	36.335
Bron; Smarttrackers				(-)63%
ICT	• 10% CO2-reductie in 2025 met betrekking tot de winning, productie en afvalverwerking van hardware	1.396.000	ntb.	ntb.
Bron; Ketenanalyse rap.				
ICT**	• 100% CO2-reductie in 2025 wat betreft het energie gebruik van datacentra (vergroening). Betreft verbruik heel DICTU	1.541.421	2.418.460	2.351.744
Bron; Smarttrackers				(+)52%
Hybride werken; 5% CO2-reductie (oftewel 69 ton CO2-eq) in 2024 t.o.v. 2019 van de Scope 3 . Bron; Ketenanalyse rap.	Reductie, woon-werkverkeer	ntb.	ntb.	ntb.
			ntb.	ntb.
Hybride werken; 5% CO2-reductie (oftewel 69 ton CO2-eq) in 2024 t.o.v. 2019 van de Scope 3 . Bron; Ketenanalyse rap.	Reductie, Energieverbruik in de huizen van RVO medewerkers als gevolg van 40% thuiswerken (gemiddeld 2 uit 5 dagen).	ntb.	ntb.	ntb.
			ntb.	ntb.

*) Verzameling en verdere verwerking van data naar percentages dient komende jaar nader te worden gespecificeerd

**) Met Datacentra is afspraak om volledig om groene stroom te draaien dit een gezamenlijke doelstelling van RVO en DICTU.

Tabel 7 Doelstelling, KPI en resultaat

Er is de afgelopen periode een inventarisatie gedaan naar aanvullende genomen en geplande maatregelen voor de ketens door RVO. Wat in de stuurgroep SDG en in het DT is besproken en waar besluiten over zijn genomen.

De belangrijkste zijn:

Afval:

- Minder afval produceren; Het zal nodig zijn om tot 2025 de totale hoeveelheid vrijkomend afval met 50% te reduceren
- Minder verbranden; door betere scheiding en zorgen voor andere verwerkingsstroom.

ICT:

- Bij inkoop bepalen welke hardware ingekocht wordt op basis van de impact uit de **LCA's bij aangaan van contracten**
- Aanwenden inspraak bij DICTU om opslag en beheer onder te brengen bij Datacentra die gebruik maken van groene stroom.

Hybride werken:

- Door thuiswerkende medewerkers minder woon-werk verkeer
- Verduurzamen thuiswerkplek

4 Energiebeoordeling

De energiebeoordeling zoals die is gedefinieerd in de CO₂-Prestatieladder dient een aantal elementen te bevatten. Ten eerste een analyse op hoofdlijnen van het huidige en historische energieverbruik, waarbij op minimaal 80% van de emissies wordt ingegaan.

Ten tweede een meer gedetailleerde analyse van de grootverbruikers binnen het systeem, waarmee duidelijk wordt gemaakt op welke terreinen en met wat voor **maatregelen de meeste CO₂-reductie** kan worden gerealiseerd.

Deze beoordeling geeft invulling aan eis 2.A.3 van de CO₂-Prestatieladder, wordt elk jaar bijgewerkt en levert input voor het CO₂-Managementplan, in het bijzonder voor de selectie van maatregelen. De meest materiële emissies, zoals bepaald in de energiebeoordeling, zijn gebruikt om de reductiedoelstellingen vorm te geven.

Het Plan van Aanpak van de reductiemaatregelen beschrijft welke maatregelen getroffen worden om deze reductiedoelstellingen te behalen binnen de gehele organisatie.

4.1

Organisatieonderdelen

Tabel 8 geeft een overzicht van de 13 RVO panden (7 kantoren en 6 archieflocaties) die onder deze Energiebeoordeling worden meegenomen, zoals vastgesteld in de Organisatorische Grenzen.

Tabel 8. Overzicht panden RVO Energiebeoordeling

Onderdeel	Oppervlak (BVO) [m ²]	Aantal
RVO		
Assen Mandemaat 3	13.586	1 gebouw
Assen Schepersmaat 2	5.346	1 gebouw
Den Haag	35.431	1 gebouw
Utrecht Croeselaan	7.752	1 gebouw
Utrecht Nijenoord	3.389	1 gebouw
Roermond	3.503	1 gebouw
Zwolle	8.304	1 gebouw
Archieven	3.191	6 gebouwen
TOTAAL	80.502	13 gebouwen

Tabel 9 : Overzicht RVO kantoorpanden met informatie over energieverbruik en betrokken beheerders en Centrale Dienstverleners (CDV's)

4.2

Kwantificeringsmethodiek

Voor het kwantificeren van de CO₂-uitstoot (scope 1 en 2) is gebruik gemaakt van een CO₂-managementtool (smarttrackers.nl). In deze tool kunnen alle energiestromen worden ingevuld. Vervolgens worden de daarbij behorende CO₂-emissies automatisch berekend en vergeleken met het basisjaar. Deze methodiek hanteren wij sinds januari 2020 in gezamenlijkheid met EZK/LNV en is sindsdien niet meer aangepast.

4.2.1

CO₂-emissiefactoren

Om de volumes om te rekenen naar CO₂-emissie, zijn de emissiefactoren 2020 van de website CO₂-emissiefactoren.nl gebruikt. Deze factoren worden ieder jaar (voor oplevering van de voetafdruk) geüpdatet om er zo zeker van te zijn dat te allen tijde de juiste emissiefactoren worden gebruikt. Voor de voetafdruk van 2020 zijn de emissiefactoren zoals gepubliceerd in januari 2020 gebruikt (versie 28 januari 2020). Emissiefactoren heten in het Engels Global Warming Potential (GWP). In dit rapport zijn de toegepaste emissiefactoren gelijk aan de omrekening naar GWP. De verwerking tool Smarttrackers maakt gebruik van de meest recente emissiefactoren.

4.2.2

Factoren die het energieverbruik beïnvloeden

In deze Energiebeoordeling wordt het energieverbruik gerelateerd aan factoren die het energieverbruik waarschijnlijk hebben beïnvloed.

4.2.3

Energieverbruik en energiegebruikers

Het energieverbruik is vastgesteld op basis van maand- en jaarfacturen en op basis van energieoverzichten van leveranciers. Bij het opstellen hiervan is gebruik gemaakt van de verkregen verbruiksgegevens. Voor de analyse over 2021 is het energieverbruik in 3 categorieën uitgesplitst: Elektriciteit, Verwarming en Zakelijk Verkeer.

Onzekerheden in de berekende cijfers zijn beperkt. Er wordt gewerkt op basis van gemeten en/of gedeclareerde cijfers en waarden. Een uitgebreide kwantificering van de omvang van de onzekerheid is voor ons te arbeidsintensief en de meerwaarde hiervan achten wij niet in verhouding tot de omvang van de onzekerheden. Daar waar mogelijk voeren wij handmatige analyses en correcties door op deze cijfers. Hiermee zijn deze onzekerheden grotendeels weggenomen en achten wij onze cijfers voldoende nauwkeurig.

De totale CO₂-uitstoot van RVO is in 2021 met 76% afgenomen van 7783 ton naar 1877 ton.

In Tabel 10 is voor alle factoren een dalende trend te zien, waarbij elektriciteit gebouwen de sterkste daling laat zien.

Tabel 10. Factoren die energieverbruik beïnvloeden

Grootste bijdragers voor energieverbruik	Eenheid	Totale CO ₂ -uitstoot 2021	Totale CO ₂ -uitstoot 2020	Totale CO ₂ -uitstoot 2019	Factor van invloed
Elektriciteit gebouwen	[kWh/jaar]	215	620 ton	3.433 ton	Oppervlakte gebouwen, bedrijfstijden, aantal medewerkers/gebruikers
Aardgas verwarming	[m3/jaar]	970	506 ton	611 ton	
Stadswarmte	[GJ/jaar]	Ntb.	320 ton	369 ton	
Zakelijke reizen	[km/jaar] en [liter/jaar]	586	726 ton	2999 ton	Aantal medewerkers/gebruikers, reisafstand

4.2.4 Elektriciteitsverbruik panden

Tabel 11 Jaarverbruik 2021 – Elektriciteit

Energie-stroom	Eenheid	Jaar-verbruik 2021	Jaar-verbruik 2020	Aandeel in totale CO ₂ -footprint RVO	Jaar-verbruik 2019	Aandeel in totale CO ₂ -footprint RVO	Toelichting
	Elektriciteit						
RVO (13 gebouwen)	kWh	5.915.841	7.290.000	24,6%	7.647.217	11,5%	Groene stroom en COVID invloeden. Door terugkeer naar kantoor moet verbruik weer naar normale waarden komen voor gebruik.

In Tabel 11 is te zien dat het elektriciteitsverbruik in 2021 is afgenomen. Op de totale CO₂-uitstoot van RVO komt 11,5% van elektriciteitsverbruik.

Er wordt door RVO gebruik gemaakt van groene stroom. Voor vestiging Den Haag zijn Garanties van Oorsprong (GVO's) voor wind aangekocht. Alleen vestiging Schepersmaat 2 Assen heeft nog grijze stroom. Hierdoor is de footprint van op het gebied van elektriciteitsverbruik behoorlijk gereduceerd. RVO is voornemens om het energieverbruik verder terug te brengen door meer **GVO's Wind** in te kopen, apparaten uit te zetten of op energiestand te zetten en te kiezen voor energiezuinige apparaten bij vervanging.

Garantie van Oorsprong (GVO)

Alle groene stroombronnen krijgen certificaten die aantonen dat ze groene stroom produceren. Voor elke geproduceerde MWh hernieuwbare elektriciteit wordt een certificaat uitgegeven, een Garantie van Oorsprong (GVO).

Het moet voor de Ladder aantoonbaar zijn dat je groene stroom ook daadwerkelijk groene stroom is. Dit is aantoonbaar met deze **GVO's**.

Daarbij is het óók belangrijk dat het gaat om groene stroom **geproduceerd in Nederland**. SKAO (organisatie achter de CO₂-Prestatieladder) constateert dat aankoop van buitenlandse groene stroom in de praktijk niet leidt tot de productie van extra groene stroom, niet in Nederland en niet in het land van herkomst.

Meer informatie: [Groene stroom \(CO₂-prestatieladder.nl\)](https://www.co2-prestatieladder.nl)

4.2.5 Verwarming panden

Tabel 12. Jaarverbruik 2021 – Verwarming aardgas

Aardgas	Eenh.	Jaar- verbruik 2021	Jaar- verbruik 2020	Aandeel in totale CO ₂ - footprint RVO	Jaar- verbruik 2019	Aandeel in totale footprint RVO	Toelichting
Aardgas							
RVO (13 gebouwen)	m ³	298.814	270.717	20,2%	323.258	7,8%	Betreft verbruik van huurpand afbouw is in onderzoek.

4.2.6 Zakelijk verkeer: privé- **auto's**, **OV** kilometers en vliegreizen.

In totaal is zakelijk verkeer verantwoordelijk voor 52,7% van de totale CO₂-uitstoot van RVO. In 2019 waren de zakelijke vliegreizen verantwoordelijk voor een groot deel van de uitstoot, maar dit is vanwege COVID-19 en hybride werken significant afgenomen. Er wordt hierna dieper ingegaan op de vliegreizen.

Er worden veel kilometers met het openbaar vervoer gereisd, maar deze zorgen voor een relatief lage uitstoot. De conversiefactor voor kilometer per NS-trein is

namelijk nul, maar daarnaast wordt ook met de bus, tram en internationale trein gereisd waar ander conversiefactoren voor gelden.

Vliegreizen

Vanwege COVID-19 is er door de Nederlandse regering een negatief reisadvies uitgebracht en werd het vliegen ontmoedigd. Gezien de grote besparing die is behaald door minder te vliegen, lijkt dit een goed moment om te evalueren in hoeverre er lange afstandsvluchten nodig zijn. Alternatieven zoals treinreizen en videoconferencing kunnen de vliegkilometers in de toekomst verder verlagen.

Tabel 13. Jaarverbruik 2021 – Zakelijk Verkeer: Privéauto's, OV kilometers en Vliegreizen

Zakelijk verkeer	Eenh.	Jaarverbruik 2021	Aandeel in footprint RVO	Jaarverbruik 2020	Aandeel in footprint RVO	Jaarverbruik 2019	Aandeel in footprint RVO	Toelichting
Privéauto's								
RVO		1.026.136	11,7%	1.486.347	11,5%	1.648.541	4,7%	Niet nader gespecificeerd naar type auto. COVID invloed
Zakelijke OV kilometers								
RVO	km		0,3%		1,6%		1,7%	100 % NS-treinreizen NS-treinen rijden op groene energie
Zakelijke vliegreizen								
vlucht < 700 km	km	6070	25,8= 37,5% totaal	17.841.12	27,3% totaal	96.399	36,8% totaal	Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies Geen wijzigingen
vlucht 700-2500 km		88.400		189.677		1.011.437		Sterke daling t.o.v. 2019 vanwege negatief reisadvies Geen wijzigingen
vlucht > 2500 km		21.064.417		4.375.458		17.939.308		Stijging t.o.v. 2019 vanwege deel opheffen negatief reisadvies

5 Reductie

In dit hoofdstuk een overzicht van de maatregelen die RVO, individueel of in gezamenlijkheid (departementaal of Rijksbreed) implementeert voor de CO₂-reductie. We focussen daarbij eerst op de grootste factoren (elektriciteit, vliegreizen en woon-werkverkeer) en daarna op de kleinere factoren, waarvan de directie RVO eerder heeft aangegeven die óók mee te willen nemen, omdat duurzaam gedrag een belangrijke factor is voor een duurzame bedrijfsvoering.

- 5.1 Doelstelling: *Manifest Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV*
 Bij het vaststellen van de doelstellingen en maatregelen baseert RVO zich op de inhoud van het Manifest Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV. Dit manifest, ondertekend in januari 2020, is o.a. ondertekend door RVO en hiermee committeert de organisatie zich aan een aantal doelstellingen die zij nastreeft in gezamenlijkheid met het kerndepartement EZK/LNV én bijbehorende uitvoeringsorganisaties.

Op weg naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030 zijn de volgende Rijksbrede subdoelstellingen vastgesteld:

1. In 2020 is het wagenpark 20% zero emissie, in 2028 100% .
 Concernbreed hebben EZK en LNV de doelstelling voor 2020 gehaald. Naast het eigen wagenpark is het wagenpark van FMH (voor bewindspersonen en ambtelijke top EZK/LNV) ook voor 20% zero emissie.
RVO heeft geen wagenpark. De enige RVO dienstauto is in 2021 afgevoerd.
2. Voor zakelijke reizen (incl. woon-**werk verkeer**) in 2030 50% CO₂-reductie t.o.v. 2016.
 Door het vergroenen van het Nederlands treinverkeer sinds 2017 hebben EZK en LNV in 2019 de zakelijke mobiliteit met 33% gereduceerd.
RVO zet vooral in op het reduceren van de CO₂ uitstoot bij vliegverkeer. Streefwaarde is 25% minder CO₂ uitstoot tov 2019.
3. Elektriciteit 100% hernieuwbaar in 2030.
 In 2019 is concernbreed voor EZK/LNV de energie 55 % hernieuwbaar door inkopen van certificaten van Nederlandse wind. Tot 2030 moet nog de resterende 45% verduurzaamd worden.
RVO heeft in 2020 voor 93% gebruik gemaakt van NL groene stroom. Door de aankoop van NL windcertificaten is er in 2020 een reductie op de CO₂ uitstoot van 82% gehaald tov 2019.
4. Gemiddeld 2% energiebesparing per jaar voor de rijksgebouwen.
 Uit de jaarrapportage Rijk blijkt dat rijksbreed meer dan 2% energiebesparing per jaar wordt gehaald. Voor EZK en LNV hebben we de footprint van 2019 als basisjaar vastgesteld waardoor we vanaf nu de besparing ten opzichte van het basisjaar kunnen monitoren. Vanuit EZK worden gesprekken met BZK en RVB gevoerd over de verduurzaming van het Rijksvastgoed en de uitvoering van de wettelijk verplichte energiebesparende maatregelen.
RVO sluit aan bij de verduurzamingsagenda van het RVB. Daarnaast worden medewerkers bewust gemaakt van de eigen mogelijkheden om energie te besparen.
5. Gasverbruik van alle rijksgebouwen met 30% afgenomen ten opzichte van 2019 en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen. Het gasverbruik van EZK en LNV is pas in 2019 zorgvuldig in kaart gebracht. De verbruiken voor EZK en LNV afzonderlijk zijn voor 2009 niet in kaart te brengen. We kijken daarom naar de rijksbrede cijfers. Het gasverbruik is rijksbreed inmiddels sinds 2008 flink gedaald, namelijk met 55%. Vanaf het nieuwe referentiejaar 2019 is rijksbreed een nieuwe doelstelling vastgesteld (30% minder gasverbruik in 2030) en

moet de neergaande lijn vanaf 2008 worden doorgetrokken om deze doelstelling te halen. De Rijksoverheid gebruikt nog geen hernieuwbare bronnen voor gas. In 2018 is een aanbesteding gehouden voor groen gas, maar dat leverde nog geen inschrijvingen op.

RVO gebruikt voor de panden in Utrecht en Den Haag stadswarmte, in Den Haag wordt sinds 2020 een w/ko opslag gebruikt, Assen wordt in 2023 verbouwd tot een energieneutraal pand.

RVO heeft de keuze gemaakt om óók op thema's zoals afval en woon-werkverkeer reducerende maatregelen mee te willen nemen.

5.2

Reductiedoelstelling Elektriciteit & verwarmen

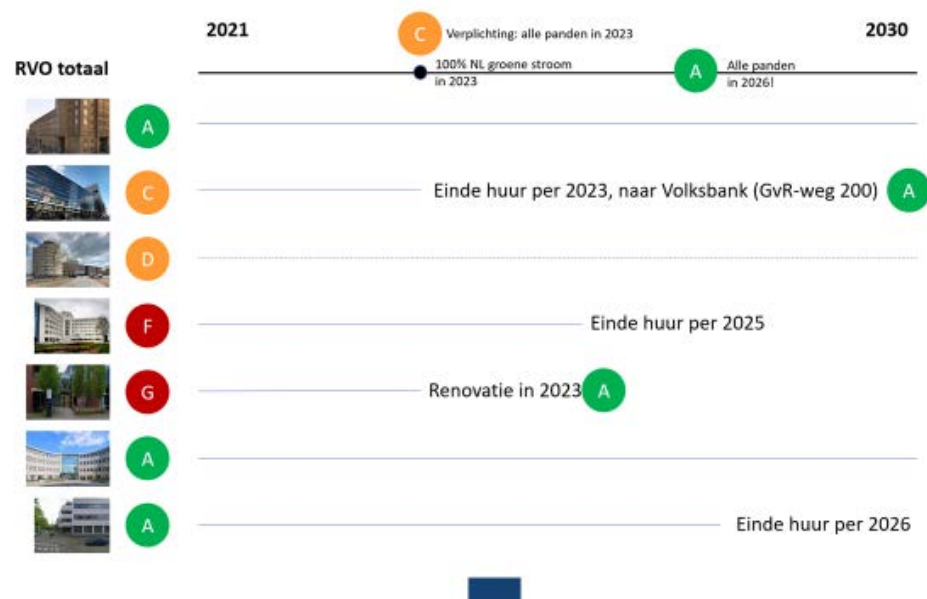
In 2019 is concern breed voor EZK/LNV de energie 55 % hernieuwbaar door inkopen van certificaten van Nederlandse wind. Tot 2030 moet nog de resterende 45% verduurzaamd worden.

Een manier om de CO₂ te reduceren binnen het vraagstuk energie, is het inkopen van **Nederlandse groene energie. Voor RVO blijft er echter nog een stuk 'grijze stroom' over (of Europese groene energie, die niet meegeteld mag worden).**

5.2.1

Belangrijkste Reductiemaatregelen RVO 2022

- Panden aanpassen of verhuizen naar label A kantoor; verplichting minimaal label C in 2023. Bij verbouw toepassen smartbuilding-technologie.
- Aanschaf GVO-wind voortzetten in 2021 en 2022. Dan ook voor panden zonder NL groene stroom (CentreCourt en NAM).
- Green Business clubs Den Haag en Utrecht: werken aan energieneutraal gebied per 2030, zonnepanelen, **WKO's**, groene daken.
- Groene stadswarmte: gemeente Den Haag wil Greendeal sluiten met Eneco om groene stadswarmte te leveren.
- Lange termijn: DICTU stelt duurzaamheidscriteria aan categorieplannen t.b.v. inkoop, levering duurzame devices.
- Project duurzame datacentra (30% vermindering elektriciteitsverbruik).

Figuur 9: Planning energielabels voor zeven kantoorpanden van RVO

5.3

Vliegreizen

Vliegreizen was in 2019 de op één na grootste factor voor de RVO footprint. Kijkend naar de voetafdruk van vliegreizen dan valt op dat intercontinentale vluchten (>2500km) de grootste impact hebben (tabel 7). **Dit komt omdat veel programma's, uitgevoerd door Internationale Programma's en veelal in opdracht het Ministerie van Buitenlandse Zaken, zich richten op landen buiten Europa.**

Tabel 12 Vliegreizen 2019 RVO

Vliegreizen	Eenheid [km]	CO ₂ -uitstoot [Ton]
< 700 km	96.399	28,63
>700 en < 2500 km	1.011.437	202,29
>2500 km	17.939.308	2637,08

Bron: EZK/TEM.

De CO₂ uitstoot van zakelijk vervoer moet met minimaal 50% gereduceerd worden voor 2030, t.o.v. 2016. Het zakelijk vliegen veroorzaakt een grote bijdrage aan deze uitstoot, vooral bij EZK. Door de coronacrisis hebben we veel minder gevlogen en virtuele alternatieven toegepast. De uitstoot is hierdoor niet representatief voor de organisatie. Komend jaar zal blijken welke reductie reëel is.

5.3.1

Reductiedoelstelling zakelijke mobiliteit / vliegreizen

Het vliegen zal langzaam weer op gang komen, dus is het een goed moment om gebruik te maken van ervaringen met bijvoorbeeld digitale alternatieven en de inzet **van lokale collega's waar dit mogelijk is. Daarnaast** is het nu mogelijk te bepalen hoeveel reductie nodig en mogelijk is t.o.v. 2019.

De belangrijkste doelen voor 2022 zijn:

- Minder en bewuster vliegen stimuleren onder RVO medewerkers, door de CO₂-Checklist Vliegreizen uit te rollen in de organisatie, inclusief bestaande maatregelen beter communiceren

5.3.2

*Reductiepad en maatregelen*CO₂-Checklist Vliegreizen

Samen met managers en andere medewerkers van Internationale Programma's is in 2021 checklist opgesteld met alternatieven om niet of minder te hoeven vliegen en om duurzamer te vliegen, bijvoorbeeld door te kiezen voor economy class of een directe vlucht. Deze *CO₂-Checklist Vliegreizen* figuur 10 is eerst door RVO en vervolgens EZK/LNV geadopteerd als tool voor medewerkers om de juiste afwegingen te maken bij een dienstreis.

Figuur 10 Infographic CO2-Checklist Vliegereizen

5.3.3 Streefwaarde CO₂-reductie voor vliegereizen

Met EZK/LNV – en in afstemming met BZ – heeft RVO afgesproken vanaf eind 2022 vast te houden aan een streefwaarde van 25% reductie t.o.v. 2019. Dat wil zeggen: RVO wil niet meer CO₂ uitstoten door zakelijk vliegen dan 75% van wat er in 2019 werd uitgestoten door vliegereizen. De streefwaarde is samen met de CO₂-Checklist geaccordeerd door het DT.

Om de uitstootdata te monitoren worden gegevens van TEM gebruikt. Vanaf volgend jaar zullen deze data door het nieuwe boekingssysteem (Travelpoint) worden aangeleverd. Gegevens worden Dash Board van EZK en RVO opgenomen en zijn daar te raadplegen.

5.3.4 Reductiemaatregelen Vliegereizen

Bestaande maatregelen die nu al toegepast zijn:

- Met de trein bij reizen onder de 8 uur (CAO)
In de CAO Rijk (II) is afgesproken dat reizen van minder dan 8 uur met de trein moet worden gedaan; datzelfde geldt als een treinreis minder dan 1,5 keer de reistijd kost van een vliegreis.³
- SAF programma: investeren in duurzamere kerosine
Voor elke vliegreis met een maatschappij die investeert in duurzamere kerosine, zoals KLM, investeert het Rijk in het Sustainable Aviation Fuel (SAF) programma.
- Standaard CO₂ compenseren
Elke vliegreis wordt gecompenseerd door de Climate Neutral Group. Dit geldt binnen de CO₂-Prestatieladder trouwens *niet* mee als CO₂-reductie.
- Gebruiken CO₂-Checklist Vliegereizen
- Hanteren streefwaarde CO₂-reductie van 25% t.o.v. 2019

³ Meer informatie: [Vergoeding reiskosten buitenlandse dienstreis | Informatie rijkspersoneel - situatie per 01-01-2020 | P-Direkt](#)

Minder bekende maatregelen:

- Gebruikmaken van business lounge (CAO)
- Extra beenruimte inkopen (CAO)

Nieuwe maatregelen

- Inzetten op afwegingskader voor businessclass vliegen voor nieuwe CAO-onderhandelingen
Met BZK, BZ en EZK/LNV wordt gekeken naar de mogelijkheid om – aanvullend op de bestaande CAO-afspraken om van businessclass gebruik te mogen maken wanneer een reis langer dan 6 uur duurt – dat een gedegen afweging moet worden gemaakt voordat businessclass wordt gevlogen.
- Verder uitwerken van een Dashboard om CO₂-uitstoot van vliegvluchten te monitoren. Dit neemt EZK/LNV voor haar rekening.
- Aanbesteden nieuw boekingssysteem (Travelpoint): vanaf 2023 zal Travelpoint het huidige boekingssysteem (3W) en de travelagent (VCK) gaan vervangen. In de aanbesteding is, op basis van input vanuit verschillende ministeries en RVO, een lijst met duurzaamheidseisen en -wensen opgenomen om 1) de keuze voor duurzamere reisopties te stimuleren en 2) reisdata beter te kunnen monitoren.
- Aanvullende maatregelen zullen worden verkend, zoals *incentives* om meer Economy plus te vliegen of toegestane meerkosten bij het boeken van een directe vlucht (dit laatste kan bijvoorbeeld weer worden opgevangen door de besparingen op reiskosten als digitale alternatieven worden ingezet). Hiervoor zal met andere Rijksonderdelen worden gekeken of en hoe dit het best kan worden aangepakt; bijvoorbeeld middels input voor nieuwe CAO-afspraken.
- Communicatie/campagne
In 2022 zal RVO samen met EZK/LNV een communicatiecampagne uitrollen binnen de organisatie om de CO₂-Checklist Vliegvluchten onder de aandacht te brengen, met name binnen de teams van **Internationale Programma's**.

5.3.5 *Zakelijke mobiliteit / woon-werkverkeer*

Via de CAO onderhandelingen loopt sinds september 2021 een pilot om, onder bepaalde voorwaarden en condities, via het IKB budget een leasefiets (elektrische fiets of speed pedelec) aan te schaffen voor woon-werkverkeer en zakelijke afspraken. Lease en onderhoudskosten worden door het Rijk betaald. De deelnemer betaalt 7% bijtelling over de fiscale waarde van de fiets en dit wordt maandelijks ingehouden op het salaris. Sinds september 2021 hebben 150 RVO-ers hier gebruik van gemaakt.

Voor wat betreft woon-werkverkeer is er op een aantal locaties al sprake van ontmoedigingsbeleid/parkeerbeleid voor het reizen met de auto. In 2022 volgt een nieuw parkeerbeleid dat meer gericht is op duurzaam hybride werken.

5.4 3 ketens: Afval, ICT & Clouddiensten en Hybride werken

5.4.1 *Reductiedoelstelling Afval*

Op basis van de verzamelde data in deze ketenanalyse kan geconcludeerd worden dat de doelstelling vanuit EZK & LNV om in 2020 maximaal 35% van het restafval om te zetten naar energie en warmte nog niet behaald en ambitieus is gezien vanuit de scope van RVO.

Hierbij heeft RVO de volgende doelstelling geformuleerd:

- 60% CO₂-reductie in 2025 ten opzichte van 2019

Toelichting bij de doelstelling:

- Minder afval
Om de doelstelling te kunnen behalen zal het nodig zijn om tot 2025 de totale hoeveelheid vrijkomend afval met 50% te reduceren, wat gelijk staat aan een reductie van circa 19,0 ton.
- Minder verbranden
Als wordt voldaan aan de doelstelling van EZK & LNV van 2020, zou er 11,4 ton CO₂-eq worden gereduceerd ten opzichte van het basisjaar 2019. Dat is een totale reductie van 29%.

Maatregelen voor minder afval:

- Hybride werken, leidt tot 40% minder kantoorbezetting wat de totale hoeveelheid afval van RVO reduceert. Het is aannemelijk dat het effect van hybride werken niet zó groot zal zijn, maar weldegelijk significant. Let wel in de thuis situatie ontstaat ook afval wat onder huishoudelijk afval zal worden geregistreerd.
- Bij de inkoop afspraken met leveranciers maken over het aanbieden van recyclingmogelijkheden bij end-of-life van de goederen die ingekocht worden.
- Bij inkoop afspraken maken met leveranciers over het terugnemen van verpakkingsmateriaal en het terugdringen van het gebruik van verpakkingsmateriaal. Let wel dat met terugnemen afval nog wel blijft bestaan.
- Afspraken maken met de werkzame cateringbedrijven in de kantoorpanden van RVO over het verminderen van de hoeveelheid swill die vrijkomt door voedselverspilling tegen te gaan.

Maatregelen voor minder verbranden

Om dit te kunnen bereiken is RVO zeer afhankelijk van haar ketenpartners: afvalverwerkers en de Rijksbrede Categorie Afvalzorg en Grondstoffenmanagement die de mantelcontract afspraken verzorgt. Zelf kan RVO zich richten op het zo schoon mogelijk aanbieden van afval aan de verwerker, zodat er zo min mogelijk afval bij de verbranding terecht komt. Maatregelen die RVO kan inzetten:

- Intern communiceren over het belang van schone gescheiden afvalstromen.
- Analyse van het aangeboden restafval. Door de restafvalstroom beter te analyseren (lees: zakken open maken en bekijken wat erin zit) kunnen gerichte maatregelen genomen worden.
- Schone koffiebekers: Koffiebekers zijn vaak zo vervuild met ander afval dan verbranding op dit moment de enige optie is. Medewerkers moeten bewust worden dat vuile koffiebekers (bijvoorbeeld omdat er restafval in wordt gedaan) niet kunnen worden gerecycled.
- Inzet eigen koffiebekers.

5.4.2 *Reductiepad en maatregelen*

Er loopt een innovatief aanbestedingstraject. Per 1 januari 2023 worden de afvalstromen van de Rijksoverheid anders verwerkt. In de nieuwe opzet wordt er op milieu-impact gerapporteerd waardoor elke locatie zijn footprint kan zien op het gebied van afval. De verwachting is dat in het eerste kwartaal 2023 de eerste rapportages zullen verschijnen. **Hier zetten we samen met CDV's op in om verder te reduceren.**

5.4.3 *Reductiedoelstelling ICT*

Op basis van de mogelijke maatregelen is het mogelijk om de komende jaren de impact van de keten flink te reduceren. Hierbij heeft RVO de volgende doelstellingen geformuleerd:

- 10% CO₂-reductie in 2025 met betrekking tot de winning, productie en afvalverwerking van hardware
- 100% CO₂-reductie wat betreft het energiegebruik van datacentra (vergroening)

Maatregelen voor ICT hardware:

- Reduceren bij Inkoop: samen met DICTU moet RVO bepalen welke **Hardware ze inkoop op basis van de impact uit de LCA's aan te leveren bij** aangaan contracten. Door de meest duurzame opties te kiezen kan RVO haar footprint reduceren voor wat betreft nieuwe inkoop.
- Aanwenden inspraak op energie verbruik van datacentra: samenwerken met Dictu om opslag onder te brengen bij Datacenters die gebruik maken van groene stroom. Anders verplaatsing storage.
- Gebruik laptops indien mogelijk 5 jaar en beeldschermen laten staan totdat ze technisch afgeschreven zijn. Voor laptops geldt dat alle A merken tot 5 jaar na verkoop nog originele reserveonderdelen kunnen leveren.
- Gebruik smartphones minimaal drie jaar en bij voorkeur vier jaar – selectie op fabrikanten die langdurige softwareondersteuning bieden.

Maatregelen voor datacentra

- Verkennen of servers op spaarstand kunnen werken. Afdwingen powersave standen.
- Reductie energieverbruik datacentra versnellen (een datacentrum is reed groen, het andere heeft als ambitie om in 2025 volledig op groene stroom te draaien)

5.4.4 *Reductiepad en maatregelen*

RVO heeft het Manifest maatschappelijk verantwoord inkopen 2016-2020 ondertekend die ondersteund MVI effectief in zetten om een concrete bijdrage te leveren aan de realisatie van beleidsdoelen. Op dit moment ligt er een nieuw concept Manifest MVI 2022-2025. Verdere uitwerking in geactualiseerd actieplan loopt. Alle inkoop via Categoriemanager ICT wordt uitgevraagd op hoogst mogelijke sustainable voorwaarden en mogelijkheden die de markt biedt.

Wat betreft Datacentra brengen we samen met DICTU in beeld waar opslag plaatsvindt en reductie via groene stroom en actieve sturing op server inzet wordt uitgevraagd.

5.4.5 Reductiedoelstellingen Duurzaam Hybride werken:

Hierbij heeft RVO de volgende doelstelling Duurzaam Hybride Werken geformuleerd:

- 5% CO₂-reductie (oftewel 69 ton CO₂-eq) in 2024 t.o.v. 2019 van de Scope 3 emissies veroorzaakt door woon-werkverkeer en het aanvullend energieverbruik in de huizen van RVO medewerkers als gevolg van 40% thuiswerken (gemiddeld 2 uit 5 dagen)

Ketenstappen	Uitstoot Nulmeting (ton CO ₂ -eq)	Uitstoot Scenario 1 (ton CO ₂ -eq)	Uitstoot Scenario 2 (ton CO ₂ -eq)
Heenreis woon-werkverkeer	152	98	152
Energieverbruik op kantoor	3.481	2.014	3.489
Energieverbruik thuis	-	1.187	-
Zakelijke reizen	3.356	3.356	2.541
Terugreis werk-woonverkeer	152	98	152
Totale uitstoot	7.141	6.752	6.335
Reductie t.o.v. Nulmeting		-5%	-11%

Tabel 14: Overzicht CO₂-uitstoot van alle scenario's (bron: Ketenganalyse Duurzaam Hybride werken)

Om Scope 3 emissies te reduceren dienen maatregelen te worden genomen bij twee ketenstappen: woon-werkverkeer en energieverbruik (gas en stroom) thuis.

Maatregelen voor Duurzaam Hybride Werken:

- Bij invoer van Reductiescenario 1 is een gemiddelde CO₂-reductie van 36% te behalen in de uitstoot als gevolg van woon-werkverkeer door medewerkers deels thuis te laten werken.
- Met ook de Invoer van Reductiescenario 2 is een gemiddelde reductie van 24% te behalen in de uitstoot als gevolg van zakelijke reizen door medewerkers minder te laten reizen reizen (vermindering van vlieg reizen, met name buiten de EU en inzet andere duurzame transportmogelijkheden in de categorie zakelijke reizen).
- Energieverbruik thuis door reductiepotentieel te benutten door het verduurzamen van de energiemix van de privéwoningen van medewerkers.

Voor de uitvoer van deze maatregelen worden de volgende concrete acties overwogen:

- Roadmap hybride werken verder uitwerken met aandacht voor duurzaamheid in uitvoering van geplande acties (o.a. papierloos werken).
- Datakwaliteit verbeteren over vervoermiddelen werk-woonverkeer van het RVO personeel (met name autotype en gebruik fiets)
- Inzetten lease fietsplan voor medewerkers, incl. monitoring ontwikkeling/reductie
- Voor externe inhuur uitvraag prio stellen naar inzet duurzame vervoermiddelen
- Uitvoeren anonieme enquête over privéenergiemix personeel
- Aanbieden energiescans (woning) om woningen te verduurzamen, incl. opstelling rapport en bepaling energielabel.

- IKB budget van medewerkers kan worden ingezet voor verduurzaming woning/werkplek voor o.a. isolatie, PV en warmtepomp,
- Faciliteren van collectieve inkoop van bijv. stroom, warmtepompen etc.

5.4.6 Reductiepad en maatregelen

Door thuiswerken van medewerkers neemt het aantal vervoerbewegingen woon-werk af. Daarnaast stimuleren wij gebruik OV en fiets(door inzet lease fietsplan) en locaties goed bereikbaar met OV. Daarnaast is leasebeleid voorzien van duurzame criteria.

Ten slotte loopt er nog een voorstel om medewerkers "Groen privé regeling" aan te bieden om via CAO verduurzaming(oa. isolatie en warmtepomp) privé woning te stimuleren.

5.5 Maatregelenlijst 2022 intern

Categorie	Maatregel	Implementatie	Streefwaarden	Verantwoordelijkheid	
1.					
1.0	Elektriciteit	Panden aanpassen of verhuizen naar label A kantoor; verplichting minimaal label C in 2023. Bij verbouw toepassen smartbuildingtechnologie	2021 t/m 2023	Nog niet gedefinieerd. Huidige status: 3 van de 7 panden A-label.	DT/Duurzaamheidscoördinator
1.1	Elektriciteit	Duurzaamheid meenemen in Masterplannen van gebouwen (incl. smartbuilding-technologieën)	2021-2030	In 2030 alle gebouwen klimaatneutraal (Rijksdoelstelling)	DT/ Adviseurs Advies & Regie (A&R) en RVB
1.2	Elektriciteit	Aanschaf GVO-wind voorzetten in 2021 en 2022 om stroom te vergroenen. Ook voor panden zonder NL groene stroom (CentreCourt en NAM).	Q2 2022	100% NL groene stroom	DT/Duurzaamheidscoördinator
1.3	Elektriciteit	100% groene stroom voor alle RVO panden als eis nieuwe Energiecontracten RVB 2023	Q3 2022	100% NL groene stroom	DT/ Adviseurs A&R en RVB
1.4	Elektriciteit	Alle nieuwe DICTU contracten voor devices bevatten duurzaamheids-criteria	Loopt vanaf 2021	Alle contracten voldoen aan duurzaamheids-criteria vóór 2030	DT/DICTU
1.5	Elektriciteit	Datacentres (2) op groene stroom inzetten voor storage	2021-2025	100% NL groene stroom	DT/ DICTU
1.6	Elektriciteit	Datacentres minder energie laten gebruiken	2021-2030	Nog niet gedefinieerd	DT/DICTU/RIJK
1.7	Elektriciteit	Energieslurpers in beeld (apparaten op RVO vestigingen)	Q2 2022	Nog niet gedefinieerd	CDV's/ Adviseurs A&R en RVB

1.8	Verwarmen	Groene stadswarmte: gemeente Den Haag wil Greendeal sluiten met Eneco om groene stadswarmte te leveren.	2021-2030	Nog niet gedefinieerd	DT/RVB
2.0	Dienstreizen	Opstellen en invoer van CO ₂ Checklist Vliegzeizen	Invoer vanaf Q1 2022	Minimaal 25% reductie vasthouden vanaf moment van invoer.	DT
2.1	Dienstreizen	Onderzoeken naar aanvullende maatregelen om vliegalternatieven te incentivieren (bijv. extra beenruimte ipv businessclass)	2022	Nog geen reductie verwacht in 2021.	DT
2.2	Dienstreizen	Communicatie/campagne i.s.m. EZK/LNV	2022	Gezamenlijke campagne alle departementen & diensten van EZK/LNV	DT/Duurzaamheidscoördinator/ CO ₂ PL projectleider
2.3	Dienstreizen	Aanbesteding nieuw boekingsysteem waardoor klimaatbewuste keuzes gemaakt kunnen worden bij boeken van dienstreizen	2023	Alle RVO medewerkers maken gebruik van Travelpoint	DT
2.4	Dienstreizen	Alle vluchten worden automatisch gecompenseerd en alle maatschappijen die in SAF investeren krijgen een bijdrage	doorlopend	Geen streefwaarde	BZK
3.0	Woon-werkverkeer	Pilot leasefiets; meer medewerkers op de fiets naar het werk en werkafspraken	Sinds Q4 2021	Uitgifte van het quotum	DT/P&O
4.0	Overig	Maken van een Dashboard i.s.m. EZK/LNV voor CO ₂ PL criteria (o.a. voor categorieën energie gebouwen, afval, vliegzeizen)	2022 (bèta-versie)	Zie streefwaarde per categorie	DT/Duurzaamheid coördinator /CO ₂ PL projectleider

Tabel 15 Maatregelenlijst 2022 Intern

6 Stuurcyclus CO2 managementsysteem (Taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden)

Stuurcyclus CO2 managementsysteem

Binnen de stuurcyclus van het CO₂-managementsysteem wordt de Deming-circle gevolgd om continue verbetering te borgen. In de fases van de cyclus zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:

- Plan** Beleidsdoelstellingen vastleggen, keuze maken voor CO₂-reductiemaatregelen en deelname aan initiatieven
- Do** Uitvoeren van de plannen die gemaakt zijn in de vorige fase
- Check** Controleren of de plannen op de juiste manier zijn uitgevoerd. CO₂-footprint en emissie-inventarisopstellen en periodieke rapportage schrijven
- Act** Beleid waar nodig bijstellen en bijsturen op maatregelen en doelstellingen; documenten overeenkomstig actualiseren

Figuur 11 Stuurcyclus

Het Team Duurzame Bedrijfsvoering/Duurzaam RVO (hierna TDB), is verantwoordelijk voor de coördinatie van het proces. De stuurcyclus wordt periodiek doorlopen en alle documenten worden door het kernteam up-to-date gehouden.

Een activiteitenbeschrijving van de verschillende fases in de stuurcyclus staat in het onderstaande overzicht (zie bijlage A voor nadere specificatie).

Activiteit	Op te leveren document
Check	
Organisatorische grenzen controleren	
Operationele grenzen controleren	
Kwantificeringsmethode controleren	
Emissie inventaris opstellen	Emissie inventaris
Trends beschrijven voor emissie inventaris	Periodieke rapportage
Voortgang reductiemaatregelen controleren	
Effectiviteit communicatie controleren	
Act	
Energie audit verslag actualiseren	Energiebeoordeling
Communicatieplan actualiseren	Communicatieplan
Kwaliteitsmanagement plan actualiseren	Kwaliteitsmanagement plan
Plan	
Directiebeoordeling uitvoeren	Verslag directiebeoordeling
CO ₂ -managementplan, maatregelen, initiatieven bijstellen	CO ₂ -managementplan
Eventueel: Goedkeuren communicatieplan	
Eventueel: Goedkeuren kwaliteitsmanagement plan	
Do	
Uitvoeren acties	

Tabel 16 Activiteitenbeschrijving

7 Transparantie: communicatie

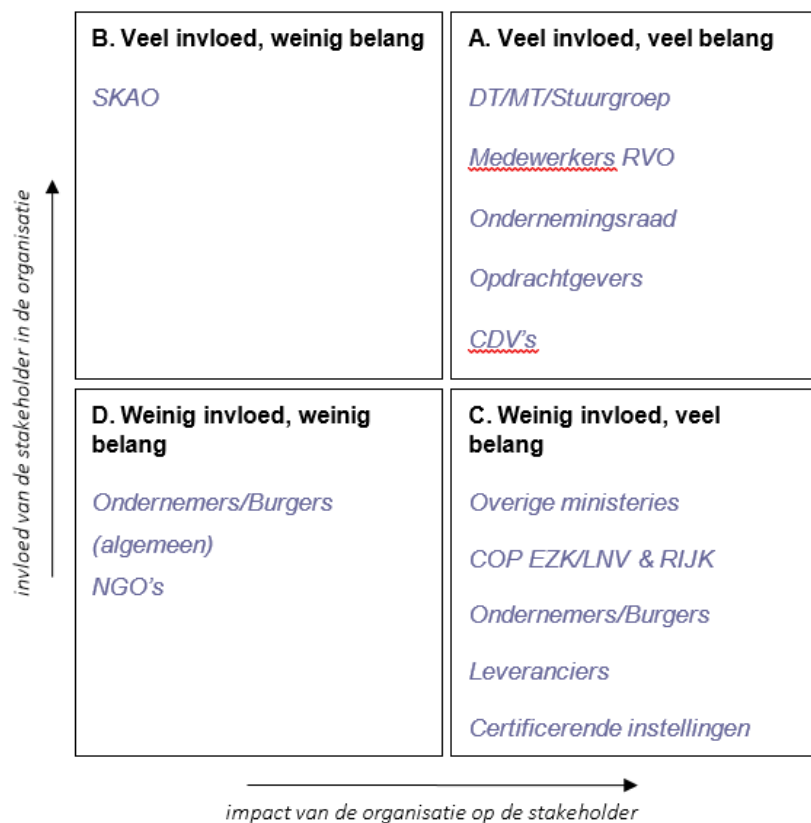
7.1 Communicatieplan

In dit hoofdstuk worden de communicatiedoelstellingen, de interne en externe doelgroepen, de interne en externe communicatiemiddelen uitgelegd. Dit hoofdstuk **is geschreven met als focus om CO₂-reductiedoelen en de voortgang hiervan te communiceren naar de relevante stakeholdergroepen.**

De CO₂-communicatie moet bijdragen tot bewustwording (kennis), veranderingsbereidheid (houding) en vermindering (gedrag). En daarnaast zorgen voor inzicht voor alle stakeholders en derden. Bij de interne doelgroepen moet duidelijk zijn:

- wat de ambities inhouden
- dat sprake is van belangrijke en noodzakelijke ambities en reductiemaatregelen én
- dat alle aangekondigde reductiemaatregelen niet vrijblijvend zijn, maar dat er altijd een inspanningsverplichting geldt voor de medewerkers die dit betreft.

In onderstaand schema is aangegeven welke partijen – intern en extern – belang hebben bij de uitvoer van de CO₂-prestatieladder. Het schema is verdeeld in vier kwadranten, zodat er onderscheid kan worden gemaakt tussen stakeholders die veel of weinig belang hebben bij de zaken die RVO onderneemt, en stakeholders die veel of weinig invloed hebben op het beleid van RVO.

Figuur 12 Partijen – intern en extern – belang

Groep A

Deze groep heeft veel invloed op en veel belang in het beleid dat gevoerd wordt, en is dan ook de belangrijkste groep stakeholders. Zij zullen overal van op de hoogte gehouden dienen te worden en geraadpleegd waar nodig.

- DT/MT, SDG Stuurgroep, OR en medewerkers behoren tot de belangrijkste groep stakeholders aangezien het energiebeleid van invloed is op hun dagelijkse werkomgeving. Zij hebben veel invloed op het beleid omdat zij degenen zijn die het beleid uitvoeren en daarnaast met ideeën van de werkvloer dienen te komen.
- Opdrachtgevers – waaronder EZK, LNV, BZ – hebben veel belang bij de CO₂-reductie ambitie, aangezien een hoge ambitie ook kan uitstralen naar deze opdrachtgevers. De invloed is ook hoog aangezien zij eisen kunnen stellen in de opdrachtverlening.
- **Concern Dienst Verleners(CDV's)** is het aanspreekpunt voor de facilitaire dienstverlening bij RVO.

Groep B

In algemene zin hebben de stakeholders in deze groep veel invloed maar weinig belang en zullen daarom geïnformeerd gehouden moeten worden. Wanneer er een goede relatie bestaat met de partijen uit deze groep kunnen zij hun invloed in positieve zin aanwenden.

- Stichting Klimaatvriendelijke Aanbesteden en Ondernemen (SKAO) heeft veel invloed op het CO₂-beleid van de organisatie aangezien deze stichting eigenaar is van de CO₂-prestatieladder. Het belang in de individuele organisatie is klein, zij stellen meer belang in de groep bedrijven die een ladderbeoordeling ondergaat/heeft ondergaan.

Groep C

De groep die weinig invloed maar veel belang heeft in het energiebeleid en de reductiedoelstellingen is de grootste groep. Omdat ze niet veel invloed hebben zullen deze niet geraadpleegd hoeven te worden bij het maken van beslissingen, maar ze zullen wel tevreden moeten zijn over gedrag(voorbeeld).

- Overige ministeries, Community of Practices (CoP) EZK/LNV en CoP Rijk
- Ondernemers en burgers zijn zeer geïnteresseerd in de mate waarop RVO scoort op de CO₂-Prestatieladder. Het kan namelijk voor hen een behoorlijk voordeel opleveren bij stellen van voorwaarden voor oa. ondersteuning(subsidies).
- Leveranciers zijn betrokken bij het CO₂-beleid omdat deze in kan houden dat een groot deel van de leveranciers ook hun CO₂-footprint moet aanleveren. Dit zal ook in de MVI-inkoopeisen komen te staan. Dit betekent dat de mogelijkheid van zaken doen onder druk komt te staan wanneer een leverancier hier niets van wil weten. De meeste vaste leveranciers zijn echter goed gestemd over de reductie van CO₂-uitstoot en willen er graag aan meewerken.
- Certificerende instellingen hebben er belang bij dat er goed gewerkt wordt aan het energiebeleid, en dat er ambitie is om op de CO₂-Prestatieladder te scoren.

Groep D

Deze groep heeft weinig invloed maar ook weinig belang en zal dus de minste aandacht verdienen. Wel kan deze groep geïnformeerd kunnen blijven via algemene middelen zoals de website of een nieuwsbrief.

- De ondernemers in wier invloedssfeer RVO ligt, maar die nog geen gebruik **maken van de faciliteiten/programma's die RVO biedt**, zijn over het algemeen geïnteresseerd in de prestaties van RVO op duurzaamheidsgebied, maar ze zullen niet bovengemiddeld geïnteresseerd zijn in de precieze score van RVO op de CO₂-Prestatieladder.
- Voor non-gouvernementele organisaties geldt hetzelfde als voor overheden. Deze zijn meer geïnteresseerd in algemene trends of uitzonderlijke innovaties.

Interne belanghebbenden

Hieronder wordt weergegeven wie de belangrijkste stakeholders binnen de organisatie zijn, op welke wijze er wordt gecommuniceerd met deze doelgroep en wat het doel is van de communicatiemomenten.

INTERNE STAKEHOLDERS	COMMUNICATIEMIDDELEN	DOEL
Medewerkers	<ul style="list-style-type: none"> • Intranet • Teamoverleggen en presentatie(s) • Duurzaamheidsacties organisatie • (Duurzaamheids) Ambassadeurs 	Informereren over de wijze waarop RVO omgaat met het reduceren van CO ₂ .
CO ₂ -Projectteam, Kernteam CO ₂ PL EZK/RVO, Team Verduurzaming Bedrijfsvoering Stuurgroep SDG	<ul style="list-style-type: none"> • Bijeenkomsten • Presentatie(s) • Bijeenkomsten • Presentatie(S)/overleg 	Op de hoogte houden van de voortgang en taken en verantwoordelijkheden beleggen.
DT/MT	<ul style="list-style-type: none"> • Presentatie(S)/DT en MT overleg • Intranet 	Afstemming/vaststelling van de te nemen maatregelen en CO ₂ -doelstelling incl. voortgang.
COP EZK/LNV & COP RIJK	<ul style="list-style-type: none"> • Overleg • Intranet • Presentatie 	Op de hoogte houden van de voortgang en kennisdeling.
OR	Overleg/Presentatie	Informereren over de wijze waarop RVO omgaat met het reduceren van CO ₂ . Op de hoogte houden van de voortgang en waar nodig afstemmen van maatregelen.

Tabel 17 Belangrijkste stakeholders

Het algemene doel van interne communicatie is om bewustwording in alle lagen van de organisatie te creëren en hen te betrekken bij de uitvoer. Alle medewerkers kunnen namelijk bijdragen als het gaat om CO₂-reductie. Zowel het DT als MT worden betrokken bij de besluitvorming over de te nemen reductiemaatregelen, de voortgang van de CO₂-reductie en andere hoofdzaken van het CO₂-reductiebeleid.

Intern:

- **Medewerkers informeren over de CO₂-footprint van onze organisatie, de CO₂-reductiedoelstellingen;**
- **Vergroten van het inzicht van medewerkers in het onderwerp CO₂. Wat doet RVO allemaal op dit gebied en waar willen we naar toe?**
- **Medewerkers informeren over de maatregelen en activiteiten die RVO onderneemt om haar CO₂-uitstoot te reduceren;**
- **Medewerkers informeren welke individuele en collectieve bijdrage men kan leveren aan het energiebeleid en de CO₂-reductiedoelstellingen;**
- **Medewerkers informeren over de voortgang van de CO₂-footprint en de CO₂-reductiedoelstellingen.**

Communicatieplan intern

BOODSCHAP	VERANTWOORDE LIJKE EN UITVOERDER	MIDDELEN	FREQUENTIE	PLANNING	DOELSTELLING
CO ₂ -footprint	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Intranet, meetings	Halfjaarlijks	maart, oktober	Bekendheid van de CO ₂ footprint intern en extern vergroten.
CO ₂ -reductiedoelstellingen en maatregelen	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Intranet, meetings	Halfjaarlijks	maart, oktober	Bekendheid van de doelstelling en maatregelen onder externe partijen vergroten.
Voortgang CO ₂ -reductie scope 1,2 en 3	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Intranet, meetings	Halfjaarlijks	maart, oktober	Betrokkenheid medewerkers stimuleren en medewerkers aanzetten tot CO ₂ -reductie.
CO ₂ -reductietips, huidig energiegebruik en trends	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider/Ambassadeurs	Intranet, meetings	Halfjaarlijks	maart, oktober	Betrokkenheid externe belanghebbenden stimuleren.

Tabel 18 Communicatieplan intern

Externe belanghebbenden

Hieronder worden de externe stakeholders benoemd. Dit zijn partijen die belang hebben bij reductie van CO₂ en energie binnen de organisatie. Tevens zijn het potentiële partners om mee samen te werken aan CO₂-reductie.

EXTERNE STAKEHOLDERS	COMMUNICATIEMIDDELEN	DOEL
Ministeries	Social media/website	Door als organisatie het goede voorbeeld te laten zien, draagt dit bij stimulatie te verduurzamen. Kennis uitwisselen met andere overheden en organisaties. Andere overheidsdiensten stimuleren om te gaan werken met de CO ₂ PL ketengericht (niveau 4).
Concern Dienstverleners	Social media/website Contracten	Door als organisatie het goede voorbeeld te laten zien, draagt dit bij aan de verduurzaming van de bedrijfsvoering.
Leveranciers/Categoriemanagers	Social media/website Aanbestedingen	De CO ₂ PL wordt al als inkoopinstrument gebruikt bij de GWW sector en MVI inkopen. Daarnaast kunnen externe stakeholders het CO ₂ -beleid van de overheid inzien via de website.
Ondernemers/Burgers	Social media/website	Door als organisatie het goede voorbeeld te laten zien, draagt dit bij aan de verduurzaming inzet van de markt.

Tabel 19 Externe stakeholders

Communicatieplan extern

BOODSCHAP	VERANTWOORDELIJKE EN UITVOERDER	MIDDELEN	FREQUENTIE	PLANNING	DOELSTELLING
CO ₂ -footprint	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Website	Halfjaarlijks	maart, oktober	Bekendheid van de CO ₂ -footprint intern en extern vergroten.
CO ₂ -reductiedoelstellingen en maatregelen	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Website	Halfjaarlijks	maart, oktober	Bekendheid van de doelstelling en maatregelen onder externe partijen vergroten.
Voortgang CO ₂ -reductie scope 1, 2 en 3	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider	Website	Halfjaarlijks	maart, oktober	Betrokkenheid medewerkers stimuleren en medewerkers aanzetten tot CO ₂ -reductie.

CO ₂ -reductietips, huidig energiegebruik en trends	Duurzaamheid coördinator/ CO ₂ PL projectleider/A mbassadeurs	Website	Halfjaarlijks	maart, oktober	Betrokkenheid externe belanghebbenden stimuleren.
--	--	---------	---------------	----------------	---

Tabel 20 Communicatieplan extern

Extern:

- **Stakeholders informeren over de RVO CO₂-footprint en de CO₂-reductiedoelstellingen;**
- **Stakeholders informeren over de maatregelen en activiteiten die RVO onderneemt om haar CO₂-uitstoot te reduceren;**
- **Stakeholders informeren over de voortgang van de CO₂-reductiedoelstellingen en de daaraan gelieerde acties;**
- **Stakeholders informeren over- en betrekken bij de ontwikkelingen van RVO op het gebied van CO₂ en energie;**
- **Stakeholders betrekken bij sectorinitiatieven.**
- **Het jaarlijks bijwerken maatregelenlijst SKAO-site**

Er is een communicatieplan beschikbaar met meer uitwerking op het gebied van in- en externe communicatie; doelstellingen, doelgroepen, strategie, middelen in de bijlage B.

7.2

Openbaar

Op www.rvo.nl zullen de publicaties, zoals het CO₂-managementplan vindbaar zijn via [Onze duurzame bedrijfsvoering | RVO.nl | Rijksdienst](#) .

8 Participatie

Vanuit de CO₂-Prestatieladder wordt op trede 3 gevraagd om deelname aan een sector- of keteninitiatief.

De organisatie dient zich daarbij op de hoogte te stellen van de initiatieven die binnen de branche spelen en halfjaarlijks te evalueren op de actieve deelname aan lopende initiatieven. De gedachte achter deelname aan een initiatief is dat door interactie met andere bedrijven/organisaties informatie kan worden uitgewisseld en middels deze samenwerking nieuwe ideeën en ontwikkelingen op het gebied van CO₂-reductie tot stand kunnen komen.

Vanuit dit doel vraagt de norm om een actieve deelname. Mocht een initiatief waaraan wordt deelgenomen op zeker moment niet meer relevant zijn en de deelname wordt beëindigd, dan kan de inventarisatie van de initiatieven dienen als bron voor het kiezen van deelname aan een ander initiatief.

Om te bekijken welke sector- en keteninitiatieven relevant zouden kunnen zijn voor RVO is de website van de SKAO geraadpleegd (https://www.skao.nl/initiatieven_programma). Hier is een compleet overzicht van **alle initiatieven en reductieprogramma's** te vinden. Eventuele geschikte initiatieven zijn besproken met de projectleider en met de stuurgroep. Aangezien RVO aan meerdere goed passende initiatieven deelneemt is dit alleen ter inspiratie geraadpleegd.

Aanvullend op deze eisen, wordt voor certificering op niveau 4 gesteld: *'De organisatie neemt initiatief tot ontwikkelingsprojecten die de sector faciliteren in CO₂-reductie.'* De organisatie moet daarbij kunnen aantonen dat ze initiatiefnemer is van ontwikkelingsprojecten die de sector, bij de uitvoering van projecten, faciliteren in CO₂-reductie door het verbinden van de organisatiernaam aan het initiatief, door publicaties, door bevestiging van mede-initiatiefnemers.

- 8.1 Community Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV
In december 2019 is er gestart, vanuit het kerndepartement EZK/LNV, met een Community Verduurzaming Bedrijfsvoering EZK/LNV; hierin zijn alle duurzaamheidscoördinatoren vertegenwoordigd vanuit EZK en LNV en hun diensten en agentschappen.

Deze community werkt samen met het kernteam CO₂-Prestatieladder vanuit EZK aan de implementatie. Het kernteam CO₂-Prestatieladder is verantwoordelijk voor de coördinatie en bestaat uit twee medewerkers vanuit de Directie Bedrijfsvoering en een externe adviseur, die ook onderdeel uitmaakt van dit kernteam. Het kernteam ondersteunt de Community en individuele diensten bij het uitvoeren van hun verantwoordelijkheden en coördineert besluitvorming die op concernniveau worden **genomen. Waar nodig schakelt het kernteam met collega's van communicatie en planning & control.**

Met regelmaat zijn er community-bijeenkomsten georganiseerd om reductiedoelstellingen en -maatregelen met elkaar te bespreken en mogelijk initiatieven en best practices met elkaar uit te wisselen, om zodoende ook onderling

een beter inzicht te creëren m.b.t. de effectiviteit van maatregelen. Uiteraard zijn leden van het RVO team Duurzame Bedrijfsvoering hier ook actief.

- 8.2 Ontwikkelingsproject: verduurzaming Centre Court
RVO heeft gekozen d.m.v. een ontwikkelingsproject voor verdieping op het onderwerp **'verduurzaming totale kantoorpand Den Haag en omgeving'**(Centre Court). Een van de uitdagingen waar overheden voor staan is de verduurzaming van het haar kantoorpanden en de omgeving. De geleerde lessen uit dit project kunnen andere overheden/bedrijfsleven helpen met stappen te nemen in de verduurzaming van hun vastgoed en de omgeving.

De pilot is een instrument en/of hulpmiddel waarbij de resultaten van de pilot input vormen voor het ontwikkelen van nieuwe (duurzaamheid) kaders, maatregelen of aanpassen van het bestaande rijk huisvestingsbeleid, dat bedacht is in de periode 2010 – 2015, toen het aspect Duurzaamheid en CO₂ uitsparing nog geen hoofd items waren. Het is interessant om te onderzoeken en ervaren hoe de uitkomsten uit deze analyses kunnen worden toegepast binnen de parameters van een specifiek kantoor wat in gebruik is bij RVO.

- 8.3 Keteninitiatieven
RVO is initiator en deelnemer aan vele initiatieven die zich richten op CO₂-reductie binnen en buiten de eigen organisatiescope. Voor de CO₂-Prestatieladder dient minimaal aan 1 initiatief actief te worden deelgenomen.

- 8.3.1 *Green Business Club Den Haag Beatrixkwartier (GBCB)*
RVO is als één van de 11 participanten betrokken bij het verduurzamen van het Beatrixkwartier in de Green Business Club Den Haag Beatrixkwartier (GBCB).

De participanten van de Green Business Club Beatrixkwartier; Bouwinvest, Cromwell, MN, Nationale Nederlanden en Gemeente Den Haag zetten zich gezamenlijk in voor een overgang naar groene energie-opwekkers met als doelstelling om in 2030 van het gas af te zijn. BouwInvest, gespecialiseerd vermogensbeheerder in vastgoed voor institutionele beleggers, heeft in 2019 concrete stappen gezet door CentreCourt te voorzien van een warmte-koudeopslag.

- 8.3.2 *Green Business Club Utrecht (GBCU)*
RVO is binnen de Green Business Club Utrecht (GBCU) één van de 18 participanten rondom het stationsgebied Utrecht Centraal. Deze Green Business club heeft als missie:

1. Een duurzaam gebied dat toekomstbestendig en goed voor het milieu is
2. Een levendig is met ruimte voor kennisuitwisseling en activiteiten
3. Een fysiek groen en schoon gebied

De GBCU wil dat het stationsgebied in Utrecht een plek in de stad wordt waar het prettig is om te werken, wonen en te verblijven in de periode dat het gebied volop in ontwikkeling is. Daar waar de Gemeente Utrecht zich richt op de lange termijn, vormt de Green Business Club Utrecht een netwerk dat de verbinding maakt naar het nu: met de bedrijven in het stationsgebied zorgt de GBCU er gezamenlijk voor dat het gebied ook in de tussentijd prettig, leefbaar en duurzaam is. Dat doet GBCU door middel van de volgende doelstellingen:

1. Bijdragen aan het tijdelijk en (semi)permanent verlevendigen van het stationsgebied Utrecht.
2. Aantoonbaar zero waste zijn in 2030: het geproduceerde afval bij de participanten reduceren en maximaal scheiden, zorgen voor minder restafval en de CO₂-uitstoot terugdringen met als doel waarde creëren door middel van het hergebruik van grondstoffen.
3. Het verminderen, verslimmen en verschoneren van de goederenstromen in het stationsgebied om de CO₂-uitstoot zover mogelijk (met de intentie naar zero-emissie) terug te brengen.
4. **Onderzoeken of 'Utrecht Centraal Energieneutraal in 2030' haalbaar is en wat daar dan globaal bij komt kijken.**

8.3.3 *RBB benchmark*

De Rijksbrede Benchmark Groep (RBB Groep, of kortweg RBB) is een sinds 2002 bestaand netwerk van inmiddels 45 landelijk opererende dienstverlenende (uitvoerings)organisaties in de publieke sector. De RBB maakt zich sterk voor leren van elkaar, bij elkaar in de keuken kijken en het vergelijken van prestaties. Zij doet dit op verschillende manieren.

Samen leren, samen beter, samen doen! is de missie en geeft het netwerk bestaansrecht.

De RBB Benchmark vergelijkt ook hoe uitvoeringsorganisaties aan de slag zijn met Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en of ze een systematiek hebben staan m.b.t. CO₂-reductie.

Vanuit Nationale Programma's is Sandra Taal coördinator vanuit RVO. Feikje Krikke is vanuit Facilitair Bedrijf vertegenwoordiger van RVO in de werkgroep MVO van de RBB Benchmark.

8.3.4 *Community of Practice CO₂-Prestatieladder Rijksbreed*

In maart 2021 is er een Community of Practice opgericht met de focus op de implementatie van de CO₂-Prestatieladder Rijksbreed. Deelnemers aan deze CoP zijn o.a. Ministeries van BZK, IenW maar ook uitvoeringsorganisaties zoals het Rijksvastgoedbedrijf.

PIANOo, onderdeel van RVO, is trekker van deze CoP en vanuit het team Duurzaam RVO is Chris Steensma deelnemer.

8.3.5 *Landelijk Facilitair Management Overleg van **CDV's***

De Rijksoverheid wil graag een efficiëntere bedrijfsvoering. Daarom is de **facilitaire dienstverlening gecentraliseerd en bij zogenoemde Concern Dienstverleners (CDV's)** belegd. Deze komen samen in het Landelijk Facilitair Management Overleg (LFMO). RVO brengt in het overleg punten in betreffende het verduurzamen van de bedrijfsvoering.

Voor RVO is dat een complexe ontwikkeling omdat RVO te maken heeft met maar **lieftst drie verschillende CDV's die volgens onderstaande verdeling de facilitaire dienstverlening voor RVO verzorgen:**

- Belastingdienst (RVO-locaties Assen, Zwolle, Utrecht)
- Rijkswaterstaat (RVO-locatie Roermond)
- FM Haaglanden (RVO-locatie Den Haag).

Daarbij is RVO op een aantal locaties ook niet de enige huurder, waardoor afstemming en overeenstemming met andere gebruikers van het pand nodig zal zijn om tot implementatie van reductiemaatregelen te komen.

Dit zal uiteindelijk ook voor het CO₂-management gevolgen hebben, denk aan de implementatie van maatregelen, maar ook het verzamelen van data t.b.v. de CO₂-footprint.

8.3.6 *Coalitie Anders Reizen*

De Coalitie Anders Reizen is tegenwoordig een coalitie van ruim 70 grote organisaties met een vertegenwoordiging van 500.000 medewerkers.

De gemeenschappelijke ambitie van Anders Reizen is de CO₂-uitstoot van zakelijk reizen te halveren in 2030 (t.o.v. 2016). Met zakelijk reizen wordt bedoeld het woon-werk verkeer en de reizen ten behoeve van de werkgever, inclusief vliegreizen, per medewerker (fte). Om deze doelen te bereiken zijn de meest **effectieve maatregelen vertaald naar een koploperprogramma met 'best practices'**.

Via deze impactvolle maatregelen werken we naar een nieuw mobiliteitsbeleid dat moet leiden tot **'het nieuwe normaal' in het zakelijke verkeer. Met de impact van corona heeft minder reizen een nieuwe dimensie gekregen. Daarmee heeft Anders Reizen een grote impact op de nieuwe manier van duurzaam reizen.**

Doen, delen en inspireren

De leden van Anders Reizen zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van de getekende belofte (pledge). Dat is kracht van het netwerk: gewoon gaan doen! Daarin worden bedrijven ondersteund door een programmateam en netwerk dat faciliteert in kennisdeling, samenwerking en voortgang op de onderwerpen. Dit team organiseert een aantal maal per jaar inspiratiesessies voor HR en MVO professionals waar ook kennis gedeeld wordt vanuit de werkgroepen die in de coalitie actief zijn. **Deze werkgroepen behandelen dilemma's en kansen die de leden waarnemen zoals fiscale regelingen, grijze kentekens, monitoring etc.**

8.3.7 *Coalitie Anders Reizen - Rijk*

De Rijksoverheid wil het zakelijke verkeer van alle rijksambtenaren verduurzamen. Daarom tekenden de drie secretarissen-generaal - Maarten Camps (EZK), Maarten Schurink (BZK) en Lidewijde Ongering (IenW) eind 2019 namens alle ministeries de Dutch sustainable mobility pledge van de coalitie Anders Reizen. RVO is actief deelnemer in de bijeenkomst van dit initiatief dat getrokken wordt vanuit het Ministerie van IenW en heeft zo bijvoorbeeld deelgenomen in de digitale **inspiratiesessie 'Het Rijk gaat Anders Reizen'**.

9 Interne organisatie

Binnen RVO is er veel kennis en kunde m.b.t. duurzaamheid. Daar maken we in de uitvoering van de CO₂-Prestatieladder dan ook graag gebruik van door middel van deelname in verschillende teams en samenwerkingen.

- 9.1 **Team Duurzame Bedrijfsvoering RVO**
 Gestart met 2 personen in de zomer van 2019, is het team Duurzame Bedrijfsvoering RVO inmiddels uitgegroeid tot een team van 6 personen. Het projectteam duurzame bedrijfsvoering implementeert, met de Sustainable **Development Goals als duurzaamheidskader, duurzaamheid in RVO's interne bedrijfsprocessen.** Dit doet het team enerzijds zélf, denk aan de CO₂-**Prestatieladder, maar ook als aanjager, initiator en kennismakelaar voor collega's** die werken binnen interne bedrijfsprocessen (bijvoorbeeld duurzaam inkopen) en met ketenpartners. Daarnaast moedigt het team RVO-ers zelf ook aan tot duurzaam gedrag.
- 9.2 **SDG kernteam**
 In het voorjaar van 2018 was de SDG-community binnen RVO al van start gegaan, naar aanleiding van een lunchlezing door Hugo von Meijenfeldt, toentertijd **de nationaal coördinator SDG's. De community wil een actieve bijdrage leveren aan Agenda 2022** en heeft daarom een kernteam opgericht dat aanjaagt, verbindt en overzicht houdt. Er zijn inmiddels diverse tools ontwikkeld. Binnen dit kernteam gaat de aandacht hoofdzakelijk uit naar de SDG impact die RVO in de maatschappij heeft, via het opdrachtenpakket (beleidsuitvoering). Sinds juli 2019 is hier ook vanuit de bedrijfsvoering aanvullende inzet voor vrijgemaakt in de vorm van een SDG coördinator bedrijfsvoering, zodat RVO via de eigen bedrijfsvoering ook impact uitoefent op de SDGs. De Roadmap Duurzaam RVO 2030 is een voorbeeld van actie op dit terrein. Voor zowel de beleidsuitvoering als de bedrijfsvoering is het nodig om de juiste SDG-expertise in huis te hebben, een relevant extern netwerk te onderhouden en goed te communiceren.
- 9.2.1 *SDG Community/ Duurzaam RVO community*
In samenwerking met het kernteam, is er via intranet een community 'SDG's en RVO' opgestart om kennis te delen, te informeren, te verbinden en aan te jagen. De komende periode zullen duurzaamheidsmaatregelen dan ook actief via deze community gecommuniceerd gaan worden.
- 9.3 **JongRVO**
 JongRVO is een netwerk van jonge medewerkers van RVO, met als doel verbinding en ontwikkeling van jonge medewerkers, door leuke én werk gerelateerde activiteiten te organiseren en te faciliteren.
- JongRVO biedt voor team Duurzame Bedrijfsvoering een goed klankbord en heeft **ook zélf in 2020 collega's uitgedaagd met o.a. duurzaamheidschallenges.**
- 9.4 **Behavioural Insights Team (BIT)**
 Het Behavioural Insights Team (BIT-team) van RVO helpt bij interne vraagstukken als het gaat om gedragsverandering. Het doel is om hen in 2023 te betrekken in bij de uitrol van de CO₂-Checklist Vlieguren, de uitvoer van het Plan van Aanpak voor Duurzaam Hybride Werken en mogelijk andere trajecten waar deze vraagstukken spelen. Voor vlieguren is het ook de bedoeling dit in samenwerking met BIT-teams

van EZK/LNV, IenW en eventueel andere organisaties te doen omdat hier vergelijkbare gedragsvragen spelen.

Het BIT-team van RVO is daarnaast ook betrokken bij het Behavioural Insights Netwerk Nederland (BIN NL) ; een samenwerkingsverband van alle ministeries op het gebied van gedragswetenschappen en is bedoeld voor het uitwisselen van kennis en ervaring. In de community worden gedragsinzichten gedeeld, zodat samen de toepassing van gedragskennis binnen de overheid verder gebracht kan worden.

9.5 Kenniskring MVI -opdrachtgeverschap

RVO is aangesloten bij deze EZK/LNV brede overleg die kennis uitwisselt over Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI). Aan dit overleg doen inkopers van het IUC, inkoopplein, DICTU en bedrijfsvoering adviseurs van RVO/EZK mee.

Tijdens de kenniskring wordt er kennis gedeeld, nieuwe aanbestedingen aangekondigd en MVI ontwikkelingen besproken. Daarnaast draagt RVO bij aan het MVI-actieplan EZK/LNV 2021-2025 dat door EZK/LNV wordt opgesteld. Ook wordt er nauw met PIANOo samengewerkt om workshops te organiseren voor medewerkers om de bewustwording van MVI binnen de organisatie te vergroten.

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen bij RVO

De inkoop is sinds enkele jaren rijksbreed georganiseerd. Het rijksinkoopstelsel is onderverdeeld in 20 categorieën, die zijn verdeeld over de ministeries. EZK/LNV hebben er 3, namelijk *consumptieve dienstverlening* (afval, grondstoffenmanagement, catering, warme drankautomaten), *ICT Professionals* (inhuur en beperkte resultaatgerichte ICT-opdrachten) en *ICT Werkomgeving Rijksoverheid* (de algemene ICT hardware zoals mobiele telefoons, toetsenborden, beeldschermen, laptops, e.d.).

Het Rijksbrede beleid is om de inkoop in dienst te stellen van maatschappelijke **transities en kabinetsdoelstellingen**. Dat is vastgelegd in "inkopen met impact" en het beleid is politiek en bestuurlijk aanvaard. De bedoeling is dus om m.b.v. inkoop maatschappelijke doelen te helpen bereiken. Bij Europese Aanbestedingen is er een verplichte minimumnorm voor sociale, duurzame en innovatieve verplichtingen die de leverancier moet nakomen.

RVO categoriemanagers

Los van de Rijksbrede categorieën heeft RVO de eigen inkoop ook onderverdeeld in categorieën. De RVO-categoriemanagers zijn verantwoordelijk voor het analyseren van behoeften en bepalen/realiseren van de strategie, samen met een multidisciplinair team. De RVO-categoriemanagers zorgen ervoor dat de behoeften, eisen en wensen (m.b.t. o.a. duurzaamheid) van RVO worden meegenomen in Rijksbrede aanbestedingen.

Naast de categoriemanagers heeft het IUC ook kennisambassadeurs ter **beschikking**. Dit zijn inkopers die collega's kunnen adviseren op onderwerpen zoals social return, mkb vriendelijk inkopen, milieuvriendelijk inkopen en innovatiegericht inkopen.

Bijlage A: Verantwoordelijkheden en sturingslijnen

Het kwaliteitsmanagementsysteem gaat in op het borgen en verbeteren van de kwaliteit van de CO2-footprint. De algemene doelstelling van het kwaliteitsmanagementplan is om continue verbetering van efficiënte en effectieve omgang met energie en een vermindering van de CO2-uitstoot van de organisatie activiteiten te waarborgen.

Daarnaast geeft het kwaliteitsmanagementplan inzicht in de procedures, het meten en rapporteren van de CO2-footprint. Met het kwaliteitsplan wordt er geborgd dat een volledige, betrouwbare en actuele consolidatie van de energieprestaties van RVO kan plaatsvinden. Er wordt inzicht verschaft in de energieprestaties van de totale organisatie en de totale CO2-emissies als gevolg ervan. Met het kwaliteitsmanagementplan als middel beoogt RVO de kwaliteit van de data te borgen en te verbeteren in de organisatie en de prestaties te verbeteren.

- De algemene directie RVO is eindverantwoordelijk voor het behalen van de RVO-duurzaamheidsdoelen, waaronder die **voor CO₂**-reductie.
- Besluiten over maatregelen worden genomen binnen de reguliere sturingslijnen, zoals de Stuurgroep SDG.

Verantwoordelijk voor de uitvoering van de werkzaamheden in het **kader van de CO₂**-Prestatieladder zijn:

Directieniveau:	Johan Maas, directeur FIFZ Peter van der Woude, plv directeur FIFZ
Afdelingsniveau:	Mardi Brouwer
Teamniveau:	Feikje Krikke, duurzaamheidscoördinator Ben Kubbinga, coördinator SDG's bedrijfsvoering

SDG stuurgroep

Geeft sturing waar nodig in de ideeënvorming reductiemaatregelen en reductiedoelstellingen en de concrete uitwerking daarvan binnen de CO₂-Prestatieladder:

Abdeluheb Choho	algemeen directeur
Johan Maas	directeur FIFZ
Tjerk Opmeer	directeur Internationale Programma's
Peter van der Woude	plv. directeur FIFZ, voorzitter

Team Duurzaam RVO /Projectteam CO₂-prestatieladder

Feikje Krikke	Coördinatie team, Hybride werken, CO2PL
Ben Kubbinga	Coördinatie team, Vliegzeilen, CO2PL
Chris Steensma	CO2PL(Kern), Verantwoordelijk strategie scope 1, 2 en 3
Hylke Hoogland	CO2PL(Kern), Datamonitoring, Energiebeoordeling
Justin Spruijt	CO2PL(Kern), Communicatie, CO2PL
Mark Hofstede	MVI, CO2PL
Diana Kloor	Duurzaam inkopen, CO2PL
Huygen van Steen	Biodiversiteit, CO2PL
Roelant Knauff	Netwerken, Ambassadeurs, CO2PL

Document	Inhoud	Verantwoordelijke	Periodiek actualiseren per
Kwaliteitsmanagement plan	Procedures voor opstellen emissie inventaris	Chris Steensma/ Feikje Krikke	jaar
Energiebeoordeling	Inventarisatie energieverbruikers, mogelijke reductiemaatregelen, initiatieven. Check of analyse Meest materiële scope 3 emissies: nog actueel is /zijn de organisatie en de diensten significant veranderd.	Chris Steensma/ Feikje Krikke	Jaar
Emissie inventaris	Energiestromen, CO ₂ footprint	Chris Steensma/ Feikje Krikke	Half jaar
Communicatie plan	Stakeholderanalyse, communicatie doelen, -planning en -middelen	Justin Spruijt	Jaar
Periodieke rapportage	Beschrijving trends, voortgang en analyse.	Project team	Half jaar
CO ₂ -managementplan	Reductiemaatregelen, verantwoordelijken hiervoor, deelname aan initiatieven	Projectteam Vaststelling door directie in DT overleg	Jaar
Interne audit	Controle of het systeem en de uitvoering voldoet aan de eisen, identificeren van kansen voor verbetering	Aveco de Bondt (Primum) (2021/2022)/ IAD (2022/2023 e.v.)	Jaar
Directiebeoordeling (verslag of notulen)	Directiebeoordeling met als input: de periodieke rapportage, de interne audit en de energiebeoordeling, en als output: eventueel bijstellen van het CO ₂ -managementplan	DT overleg	Jaar

Bijlage B: Planning

Moment	Taak	Verantwoordelijke
Continu	Realiseren CO ₂ -reductiedoelstellingen	Directie RVO
	Realiseren CO ₂ -reductiemaatregelen	Afhankelijk per maatregel
	Verzamelen en ideeënvorming CO ₂ -reductie	Team Duurzame Bedrijfsvoering (TDB)
	Deelname externe initiatieven	Vertegenwoordiger DT en/of van team Duurzame Bedrijfsvoering, afhankelijk van overleg
	Deelname interne initiatieven	Vertegenwoordiger van team Duurzame Bedrijfsvoering, afhankelijk van overleg
	Verbeteren PDCA-cyclus	TDB
	Communicatie m.b.t. CO ₂ -PL volgens communicatieplan	TDB/Communicatie medewerkers
	Maandelijks monitoren data (gas, elektra, water)	TDB (via CDV's)
Januari	Actualiseren Energiemeetplan en doorvoeren evt. aanpassingen	Monitoringspersoon TDB
	Opstellen Uitstoot-inventaris scope 1, 2 en 3 cf. ISO-normen	Monitoringspersoon TDB
Februari	Vaststellen Uitstootinventaris	SDG Stuurgroep
	Opstellen Energiebeoordeling	Monitoringspersoon TDB
	Interne Audit	Extern
Maart	Evalueren van CO ₂ -reductie voortgang o.b.v. inventaris, Energiebeoordeling en Interne Audit	TDB
	Opstellen van opties mogelijk nieuwe maatregelen en evt. aanpassing van reductiedoelstelling	TDB
Begin April	Directie beoordeling voorleggen: <ul style="list-style-type: none"> - Emissie-inventaris & energiebeoordeling - Evaluatie CO₂-reductie - Opties voor bijstellen maatregelen en doelstellingen 	TDB / SDG stuurgroep
Eind April	Vastleggen: <ul style="list-style-type: none"> - Emissie-inventaris & energiebeoordeling - Evaluatie CO₂-reductie - Opties voor bijstellen maatregelen en doelstellingen 	Directie RVO (ingebracht door TDB)

	Voorleggen geactualiseerd CO₂-Managementplan incl.: <ul style="list-style-type: none"> - Uitstoot-inventaris Scope 1, 2 en 3 en Energiebeoordeling - Vernieuwd maatregelenpakket en evt. bijgestelde doelen Scope 1, 2 en 3 - Geactualiseerd Energiemeetplan - Geactualiseerde PDCA-cyclus - Geactualiseerd Communicatie- en participatieplan 	TDB/ SDG stuurgroep
Mei	Updaten communicatieplan	TDB/Communicatie medewerker
Juni	Actualiseren van participaties	TDB / SDG stuurgroep
Juli/Augustus/September	Uitwerken ketenanalyses	TDB
Oktober	Afstemmen ketenanalyses	TDB
November	Dialogsessie I houden voorbereiding niveau 4 CO ₂ PL	TDB projectleider trede 4 én directie RVO
December	Afsluiting/ Evaluatie	TDB

Tabel 21 Overzicht planning

Bijlage C: Communicatieplan Totaal

Ambitie

Interne communicatiedoelstellingen

Algemeen: De communicatiedoelstellingen sluiten aan op het RVO-duurzaamheidsbeleid en bijbehorende doelstellingen. Overall is de doelstelling klimaatneutraal in 2030, waarbij het streven is jaarlijks over de hele linie gemiddeld 10% reductie te realiseren. Bij RVO is de meeste CO₂-reductie te bereiken op de onderwerpen energie (verwarmen en elektriciteit) en vliegreizen.

Communicatie draagt bij aan bewustwording (kennis) over duurzaamheid, veranderings-bereidheid (houding) ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid van RVO en vermindering van CO₂-uitstoot door individueel gedrag van medewerkers.

1. Op 1 juli 2023 weet 70% van de RVO-medewerkers:

Wat de CO₂-prestatieladder is
 Wat de RVO duurzaamheidsdoelstellingen zijn
 Hoe RVO die doelstellingen wil bereiken en wat de voortgang is
 Wat medewerkers zelf kunnen bijdragen

2. Op 1 januari 2023 is 20% van de RVO-medewerkers betrokken bij het (collectieve) duurzaamheidsbeleid en de uitvoering daarvan (meedenken, meewerken projecten)
3. Op 1 januari 2023 maakt 50% van de RVO-medewerkers duurzaamheidsafwegingen in het eigen werk en gedrag.

De doelstellingen zijn niet vrijblijvend. Er geldt, naast de als organisatie als collectief te nemen maatregelen, een inspanningsverplichting voor alle medewerkers om een steentje bij te dragen, conform de missie en visie van RVO om bij te dragen aan een economisch sterk en duurzaam Nederland.

Voor het realiseren van CO₂-reductie is dus de medewerking van alle medewerkers nodig. Nu we met elkaar vorm gaan geven aan het hybride werken liggen er veel kansen om te benutten. Denk aan reductie van CO₂-uitstoot in het aantal reisebewegingen, minder afval en energieverbruik op de kantoren.

Om te achterhalen of we de doelstellingen ook daadwerkelijk realiseren, nemen we eens per jaar vragen over het duurzaamheidsbeleid op in het medewerkersonderzoek van RVO. Deze interventie is op zichzelf ook weer een bewustwordingsinstrument en draagt bij aan bekendheid van het beleid en de doelen.

Externe communicatiedoelstellingen

Vanaf niveau 3 (en hoger) van de CO₂-prestatieladder is het extern communiceren een vereiste. Dit is nodig voor een doeltreffende werking van de ladder binnen de sector en daarbuiten.

Doelgroepen

Intern: Directie, management, Ondernemingsraad, medewerkers (inclusief experts die we willen betrekken). Daarnaast meer specifieke doelgroepen zoals jong RVO, categoriemanagers en het eventententeam.

Extern: opdrachtgevers, klanten, samenwerkingspartners, ketenpartners/leveranciers en het algemene publiek.

Communicatiemiddelen Intern

Informereren (1): intranet (groep duurzaam RVO), presentatie, animatie, podcast, e-learning onboarding, nieuwsbrieven.

Betrekken (2): bijeenkomsten, infographic/praatplaat, presentatie, klankbordgroep, onderzoek.

Gedrag (3): storytelling, campagne 'Iedereen doet wat' (posters, banners), best practises, challenges, nudging (BIT), menukaart voor teams: wat kun je doen?

Communicatiemiddelen extern

Informereren (1): website RVO.nl/over ons, RVO.nl/actueel voor nieuws, RVO nieuwsbrief, highlights, social media (LinkedIn en Twitter- RVO fan), rijksoverheid.nl, denkdoeduurzaam.nl, persberichten, vakmedia, websites SKAO en Anders Reizen.

Betrekken (2): deelname aan community duurzame bedrijfsvoering, Coalitie Anders Reizen, Green Business Clubs.

RVO's inspanningen in de community EZK/LNV komen jaarlijks terug in het duurzaamheidsverslag van EZK/LNV. Deze wordt ook op de website van RVO geplaatst. Daarnaast wordt eens per jaar via een nieuwsbericht op de website van RVO gecommuniceerd over de doelstellingen en de voortgang.

Taken en verantwoordelijkheden

Het projectteam is eindverantwoordelijk voor de communicatie zoals beschreven in dit communicatieplan en staat onder aansturing van een stuurgroep en het Directieteam van RVO. De afdeling corporate communicatie adviseert en helpt het projectteam, in samenwerking met de ACT concern bij KAI, met alle benodigde communicatie over de reis naar een duurzaam RVO. Hiervoor worden door de desbetreffende teams voldoende fte en uren beschikbaar gesteld. Communicatie vindt plaats in samenwerking en afstemming met andere betrokken partijen, afdelingen en teams.

Evaluatie

Het is belangrijk om regelmatig te controleren of alle communicatie heeft plaatsgevonden en te toetsen of deze goed is overgekomen. Indien nodig kunnen zaken na deze evaluatiemomenten worden aangepast. Evaluatie vindt jaarlijks plaats, onder verantwoordelijkheid van het team duurzame bedrijfsvoering.

Bijlage D: kruistabel ISO 14064-1

De uitstoot-inventaris wordt opgesteld conform de ISO 14064-1. Onderstaande kruistabel geeft weer waar de vereiste onderdelen uit ISO 14064-1:2019 paragraaf 9.3 te vinden zijn. Tabel 22 ISO 14064-1:2019 paragraaf 9.3

§ 9.3 GHG reporting	Onderdeel omschrijving	Leeswijzer
A	Description of the reporting organization	2.1
B	Person or entity responsible for the report	2.2
C	Reporting period covered	3.2
D	Documentation of organizational boundaries	2.1
E	Documentation of reporting boundaries	Hoofdstuk 3 (intro)
F	Direct GHG emissions	Hoofdstuk 3
G	biogenic CO₂ emissions and removals	Niet van toepassing: geen verbranding van biomassa.
H	Direct GHG removals	Vliegreizen worden gecompenseerd (5.3.4) en Garanties van Oorsprong Groene Stroom (4.1.3 en 5.2.1)
I	Exclusion of any significant GHG sources	Er wordt voor de CO ₂ -voetafdruk in 2021 geen uitzondering gemaakt t.o.v. CO ₂ -Prestatieladder/GHG Protocol.
J	Indirect GHG emissions	3.5
K	Historical base year	3.3
L	Change to the base year or other historical GHG data	3.3
M	Quantification approaches	4.2
N	Change to quantification approaches	4.2
O	GHG emission or removal factors	4.2.1
P	Impact of uncertainties on the accuracy of the data	Hoofdstuk 4
Q	Uncertainty assessment	Hoofdstuk 4
R	Statement that the GHG report has been prepared in accordance with ISO 14061-1	Bijlage D (Intro)
S	Type of verification and level of assurance	
T	GWP values used in the calculation	4.1.1

Bijlage E: CO₂-Checklist Vliegreizen

Waarom deze checklist?

In lijn met het [Klimaatakkoord](#) dat het Rijk heeft ondertekend, maakt RVO werk van het terugdringen van onze CO₂-voetafdruk. We focussen op activiteiten met de grootste CO₂-impact: vliegreizen vormden in 2019 37% van onze uitstoot (2.868 ton op een totaal van 7.789 ton CO₂).

Voor vliegreizen is het doel van EZK/LNV om een CO₂-reductie van 25% t.o.v. 2019 te blijven realiseren¹ – een aanzienlijke opgave voor een uitvoeringsorganisatie waar internationale samenwerking een belangrijke rol speelt. Dat doen we onder meer door niet meer te vliegen bij [reizen onder de 8 uur](#) (CAO afspraak 2020) en als Rijk deel te nemen aan het Sustainable Aviation Fuels initiatief van KLM. Alleen is dat niet genoeg om de komende jaren het verschil te maken. Daarom willen we bijvoorbeeld meer gebruik maken van virtuele alternatieven – meeliftend op onze ervaringen in 2020 en 2021 – en de keuze voor duurzamere vliegopties makkelijker maken.

Deze **Co₂checklist Vliegreizen**² heeft RVO ontwikkeld samen met EZK/LNV als **algemene richtlijn** om onze voetafdruk verder te helpen verkleinen. Op basis van de checklist kunnen we samen kijken naar de alternatieven om minder en bewuster te vliegen.

Gebruik van de checklist

De Co₂checklist Vliegreizen is bedoeld voor medewerkers en onderdeel van het reisaanvraagproces bij RVO. De bedoeling is om voorafgaand aan het boeken van een reis, te verkennen welke alternatieven er zijn om de CO₂-voetafdruk te verkleinen.

Je kunt de checklist gebruiken om in gesprek te gaan met je

- **collega's**, om te bespreken welke alternatieven er mogelijk zijn
- **manager**, om af te stemmen wat de beste optie is
- **opdrachtgever**, om te zien welke ruimte er is of kan worden gecreëerd om van alternatieven gebruik te maken.

De checklist kan ook worden gebruikt bij het opstellen van een jaarplan voor vliegreizen.

Wat staat er in?

In de checklist vind je zowel alternatieven om niet te hoeven vliegen, als opties om duurzamer te vliegen. Bij elk alternatief staat aangegeven:

- de **potentiële CO₂-reductie** voor een vliegreis
- andere **pluspunten**, zoals tijd- en kostenbesparingen
- **best practices** die laten zien wat de voordelen zijn van een alternatief
- **andere afwegingen** die een rol kunnen spelen bij je keuze voor een alternatief.

Andere afwegingen

Bij elk alternatief voor vliegen spelen – naast de CO₂-reductie – ook andere afwegingen een rol, zoals het beoogde reisdoel (efficiëntie), je welzijn of de (extra) kosten van een alternatief. Neem deze afwegingen mee om tot een goed afgewogen keuze te komen.

Meer weten?

Kijk voor meer informatie op: [intranetvan.rvo.nl/...](#)

Is Vliegen nodig?				
Alternatief	CO ₂ -reductie ³	Pluspunten	Best practices	Andere afwegingen
Gebruik virtuele alternatieven (zoals digitale tools voor webinars, workshops, matchmaking, trainingen etc.)	3,43 ton Yogyakarta 1,94 ton ⁴ Nairobi (mits virtueel alternatief als vervanging wordt ingezet)	- Meer tijd voor privé en werk - Goedkoper - Groter (geografisch) bereik qua deelnemers - Regelmatiger contact is makkelijker	- Met virtuele / hybride missies bereik je veel MKBers - Netwerken en Digitaal werken is vaak goed mogelijk; deal making soms - Digital First strategie van het CBI - NFIA/ROM academie inventariseert creatieve digitale tools - Internationaal Innoveren biedt Europese subsidietrainingen virtueel aan	Fysieke ontmoetingen zijn soms nodig: denk bijvoorbeeld aan het belang van informele relaties, deal making, creatieve processen, team building, coaching, talentontwikkeling, en het verifiëren van projectresultaten. Ze kunnen ook helpen om 'digimoeheid' tegen te gaan. Virtuele tools bieden naast een alternatief soms een nuttig aanvulling op fysieke bijeenkomsten.
Zet lokaal iemand in (collega, partner, inhuur)	3,43 ton Yogyakarta	- Meer tijd voor privé en werk - Goedkoper - Sterker lokaal netwerk	- Collega's op de posten worden al regelmatig ingezet voor fact finding / schouwen	De lokale collega/partner moet over de juiste kennis bezitten om het werk van iemand over te nemen. Het is niet altijd mogelijk om haar/hem hier goed op voor te bereiden of te trainen.
Laat 1 collega gaan i.p.v. 2 of meer	3,43 ton Yogyakarta	- Meer tijd voor privé en werk - Goedkoper	- NFIA stemt met ROMs af wie het beste naar een beurs kan gaan, om Nederlandse delegaties klein te houden	De collega moet over de juiste kennis bezitten om het werk van iemand anders over te nemen. Het is niet altijd mogelijk om haar/hem hier goed op voor te bereiden of te trainen.
Neem de trein (8 uur regels ⁵)	0,63 ton Berlijn ⁶	- Meer werktijd dan bij vliegreis	- CBI beursbezoeken in Europa worden standaard met de trein gedaan	Op één dag op en neer reizen – wat bijv. nodig kan zijn vanwege de thuissituatie van een medewerker – is niet altijd haalbaar met de trein, terwijl vliegen die optie wel biedt. Houdt ook rekening met eventuele hotelkosten.
Kun je duurzamer vliegen?				
Alternatief	CO ₂ -reductie	Pluspunten	Best practices	Andere afwegingen
Overweeg een andere vliegklasse	0-3,28 ton Delhi (hangt af van stoel-indeling en -bezetting)	- Economy + of comfort is goedkoper dan business class	- Internationale Ontwikkeling (Team INFRA) maakt gebruik van een financiële rekenool voor de keuze voor economy of businessclass - Ervaring van de Algemene Rekenkamer: economy comfort is een prima alternatief voor middellange reizen - Bij innovatiemissies wordt vaak economy gevlogen o.a. omdat deelnemers dit ook doen	Het is belangrijk om het welzijn – gezondheid, balans privé-werk – van medewerkers niet uit het oog te verliezen. Vertrouwelijke stukken lezen is makkelijker in business class. Relevante mede-eigders (ondernemers, hoogwaardigheidsbekleders) kiezen soms voor businessclass.
Vlieg rechtstreeks	0,3 ton Buenos Aires, zonder tussenstop in Rome	- Meer tijd voor werk en privé; strakke planning mogelijk (bijv. bij handelsmissie) - Risico bagageverlies kleiner	- Bij grote handelsmissies is rechtstreeks vliegen de standaard i.v.m. het strakke programma	Rechtstreeks vliegen is vaak duurder. Tegelijkertijd zouden besparingen door het gebruik van virtuele alternatieven deze kosten weer kunnen opvangen.
Vlieg met duurzame maatschappijen	(de 'fuel efficiency' van vliegtuigen kan tientallen procenten verschillen per type) ⁷	- Moderne vliegtuigen bieden meestal meer comfort en veiligheid	- De duurzaamste luchtvaartmaatschappijen Fairtrail.nl	

¹ Tenzij anders vermeld is de CO₂-reductie o.b.v. een reisaanvraag vanuit Amsterdam berekend met deze tool: <https://voa.hivos.nl/#/co2-organisatie/positievevoluubt>

² Hierin is niet meegenomen dat virtuele alternatieven ook voor CO₂-uitstoot zorgen

³ [Innovatie.nl/voelaten/10/interactie/alternatieven-informatie-alspersoonnel-situatie-per-01-01-2020-IP-Overheid-gereguleert](#)

⁴ Gemiddeld vliegtuigen laden Centraal – Consumptierisico's 1 januari 2019 vliegboek versie 3 [https://www.rom.nl/](#)

⁵ [Transportatie en de Fuel efficiency ranking 2020 | thecost.org](#)

Colofon

Locatie	T:\rvo\RVO projecten\SDG_bedrijfsvoering\Thema's\CO2 prestatieladder\CO2- managementplan\RVO CO2managementplan
Projectleiders	Chris Steensma
Contactpersoon	Chris Steensma Adviseur Bedrijfsvoering M 06 21 93 01 32 chris.steensma@rvo.nl FIFZ Advies & Regie Croeselaan 15 3521 BJ Utrecht
Auteurs	Feikje Krikke Chris Steensma Ben Kubbinga